

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

I B S E N I N S H A W

JANKO LAVRIN

I.

Dramatski preporod v drugi polovici XIX. stoletja se je vršil v dveh valovih: prvi je prihajal v glavnem iz Skandinavije, dočim je drugi — približno od 1890. naprej — našel svoje predstavitelje v drugih evropskih deželah: Hauptmanna v Nemčiji, Čehova v Rusiji, Shawa v Angliji. Glavni obnovitelj moderne drame je seveda Ibsen; njen najbolj vidni steber pa je in ostane Bernard Shaw. Tistim, ki poznajo dela teh dveh dramaturgov, je lahko dokazati vpliv Ibsena na Shawa. Več Shawovih iger vzbuja namreč vtis, da so njihovi nezakonski starši Ibsenovi «Stebri družbe» in «Sovražnik ljudstva», in da jim je «Nora» zadnjega dejanja bila za krstno botro. Toda mimo tega, kolikšna razlika med Shawom in Ibsenom, razlika v temperamentu, v obzorju, v jeziku, v tehniki in tudi v učinku! To je razlika dveh generacij, ki sicer lahko imata nekaj stvari skupnih, ki pa sta v temeljih različni celo, kadar se zdi, da se bojujeta za iste ali za podobne smotre.

Po svojem temperamentu je Ibsen eden izmed poslednjih Mohikancev romantike. Vsa prva njegova doba od «Catiline» do «Branda» je silno romantična in obenem prežeta s prav tako silno puritanskim značajem, ki se ga Ibsen nikoli ni iznebil. Ta mešanica romantičnega temperamenta, ki je prav za prav negacija vnane in notranje discipline, in Ibsenovega organskega puritanstva, ki vedno zahteva strogo obvladanje in omejevanje samega sebe, je ključ k značaju njegovega dela. Pred vsem pa je ključ k tisti etiški romantiki, ki jo je Ibsen skušal vtelesiti v vsi svoji umetnosti. Zakaj etični problem ali problemi so ostali do konca pravo jedro njegovega ustvarjanja.

Celo v tako zvanih realističnih dramah, ki so sledile njegovemu romantično-satiričnemu «Peeru Gyntu» in filozofsko-romantič-

nemu «Cezarju in Galilejcu», je Ibsen v bistvu samo na robe-romantik. Maščuje se nad realnostjo s tem, da jo razkrinkava in kaznuje, ker ne odgovarja njegovim visokim etičnim aspiracijam. V «Divji raci» je vsaj deloma poizkušal uiti svojemu etično-romantičnemu odnosu napram življenju, toda zaman: ta odnos mu je bil v krvi, in Ibsen je bil celo obsojen, postati njegova žrtev. Naslednje njegove psihološke in realistično-simbolične igre (posebno «Rosmersholm» in «Stavbenik Solness») so v glavnem projekcije notranje tragedije romantičnega sanjača, ki ne more sprejeti realnosti na račun svojih duhovnih zahtev in ki čuti, da so te zahteve brezplodne, dokler ne postanejo živa realnost. Ibsenove drame se torej lahko čitajo in igrajo kot docela objektivna umetniška dela in vendar pri tem ilustrirajo najbolj intimne momente Ibsenovega boja s samim seboj: boja med starim in novim Adamom. «Stavbenik Solness» pomeni Ibsenov končni napor za spravo med njegovim romantičnim stremljenjem in realnostjo in obenem njegov končni tragični poraz. Po tem ne ostane drugega kot «epilog» z ono resignacijo, ki je ledenohladna v «Malem Eyolfu» in ki vzplamti v poslednjem brezuspešnem uporu v «Johnu Gabrielu Borkmanu» in v drami «Ko se mrtvi prebudimo». Kipar Rubek, ki je v nekem kipu simboliziral svojo vizijo svečanega vstajenja vsega življenja, se ni maral odreči svojim romantičnim iluzijam, a se je moral. «Toda pridobil sem si modrost v letih, ki so sledila, Irena ... Mali, okrogli podstavek, na katerem je stal tvoj kip, ni bil več dovolj prostoren za vse podobe, ki sem jih hotel pridejati ... Upodabljal sem, kar sem videl okrog sebe na svetu. Moral sem pridejati, nisem si mogel pomagati drugače. Povečal sem podstavek, da je postal velik in obsežen. In nanj sem postavil odlomek obokane, razpokane zemlje. In iz razpoklin gomaze zdaj moški in ženske, kakršne sem spoznal v resničnem življenju.»

Ibsen romantik in Ibsen puritanec, oba sta se okrenila zoper realnost, kakršna je, in končno dospela k pesimizmu, k osamljenosti in molku. «Vse življenje vidim na mrtvaškem odru», je izpoved Ibsenove zadnje drame, ki je primeren epilog njegovemu lastnemu življenju in delu. Ali baš to dokazuje, da je Ibsen ustvarjal svoje drame le iz notranje neizogibnosti, iz lastnega duhovnega izkustva, stremljenja in — poraza. Drugače on sploh ni mogel ustvarjati, kajti bil je pravo nasprotje profesionalnega literata, ki lahko piše «po naročilu». Ibsenova umetnost zadobi svojo magično, svojo dinamično moč baš iz te notranje nujnosti. Zato lahko globoko vpliva na človeka v obeh ravninah, v estetski in duhovni.

Zadošča, ako primerjamo nezaupnega Ibsena z zgovornim in živahnim Bernardom Shawom, da spoznamo vso razliko med romantično-aristokratskim očetom in njegovim realistično-demokratskim potomcem. Če spominjata Ibsenov ton in nekoliko okorela dostojanstvenost na godrnjavega samotarja, se zdi ekspanzivni Shaw kakor rojen za propagando, za javne kontroverzije in za bojovito publicistiko. Ibsen je nepraktičen sanjač, dočim napravi Shaw predvsem vtis emancipiranega «nonconformista», in — kakor je znano — nonconformisti (bodisi emancipirani ali ne) so zelo praktični in stvarni ljudje. Ibsen se ukvarja s človečnostjo v ravnini duha, dočim je Shaw predvsem zaposlen s problemi praktične vsakdanjosti. Ibsena muči vizija etičnega nadčloveka, ki bo prišel in odrešil starega Adama. Zato išče in vprašuje celo, kadar se bori. Drugačen je Shaw. On se bori ne kot pisatelj, ampak kot človek, ki ima vse odgovore in razrešitve gotove vnaprej. Če jih ne bi imel, bi morda vobče ne pisal svojih komedij in satir.

Shaw je predvsem usmerjen k vnanjim življskim problemom, katerim navadno najde eno ali drugo logično rešitev; Ibsen pa se osredotočuje na oni večni problem življenja, ki je razrešljiv samo v nadlogični religiozni ravnini. Vsa notranja tragedija Ibsena je izvirala iz dejstva, da ni imel pri svojem globokem moralnem instinktu pravičnega religioznega instinkta. Zakaj vedel je dobro, da mora postati vsa moralnost problematična, če ne korenini v nadmoralnih, to se pravi, v religioznih vrednotah. Le-té so mu bile nedostopne, dočim mu je bila moralna zavest — posebno pa čut krivde, čut osebne odgovornosti za zlo vsega življenja — preveč v krvi, da bi se je sploh mogel iznebiti. Na ta način mu je postal problematičen njegov najmočnejši duhovni nagon. In ker ga na religiozni ploskvi sploh ni mogel rešiti (radi pomanjkanja religiozne zavesti), se je zatekal k raznim filozofskim, sociološkim in drugim nazorom, ki so ga vodili v vedno večji skepticizem in se nazadnje celo razkrivali kot gole iluzije.

Ibsen puritanec ni mogel sprejeti življenja brez zmisla življenja; a Ibsen skeptik je vedno bolj in bolj dvomil, ali se ta višji zmisel sploh da najti. Zakaj naj se potem bori za prepoved življenja, če je morda tudi ta le iluzija? Čemu ne bi užival življenja kot hedonist, ki ravna po principu: *carpe diem*? Ali v herojskem boju za zmisel življenja je že zapravljal življenje samo, in pot nazaj je zaprta. Bo li utrujeni borec priznal svoj poraz ali ne? Priznal ga

bo samo napol (in še to indirektno), v strašnem epilogu «Ko se mrtvi prebudimo», — epilogu, ki nas zares obdaja s hladom in osamljenostjo groblja. Ali ne čutimo v Rubekovih besedah tožbe samega Ibsena? «Spreдай sedi ob vodnjaku mož, ki se obremenjen s krivdo ne more ločiti od zemeljske skorje. Imenujem ga kes radi zapravljenega življenja. Sedi tamkaj in pomaka svoje prste v žuborečo strujo — da bi si jih umil — in zavest, da ne bo tega dosegel nikoli, nikoli, ga gloda in muči. Nikoli v vsej večnosti ne bo dosegel svobode in novega življenja. Ostal bo večno ujet v svojem peklju.»

Kakšna razlika med tem obupom in med intelektualnim optimizmom Shawovim. Če je mračni Ibsen vedno nezadovoljen sam s seboj, se zdi Shaw, da ni z ničemer in nikomer zadovoljen razen s samim seboj in s svojimi lastnimi nazori. In ker je prepričan, da so baš njegovi nazori edino zveličavni, je naravno, da hoče pridobiti zanje vse ostalo človeštvo in da izrablja celo gledališče in ves svoj talent za komiko v to svrhu. Toda kdor je razmotal njegove paradokse in ideje, lahko kmalu opazi, da se gibljejo preveč na površini. Ukvarjajo se bolj z aktualnostjo, nego z realnostjo življenja.

Obratno je stvar pri Ibsenu. Če nam njegove drame ugajajo ali ne, one prihajajo iz globine in vodijo v globino. Ibsen se je boril s svojim stoletjem in z njegovimi «strahovi», da bi v tem boju našel in izdelal svojo lastno duhovno individualnost. Bernard Shaw pa se bojuje predvsem kot nekonvencionalen publicist, to se pravi, — da uveljavlja to, kar on misli in dela, zoper to, kar mislijo in delajo vsi drugi. Tak boj postane seveda posebno učinkovit v obliki komedije in smeha. Zato se ni čuditi, da je satirična komedija (oziroma socialna satira) postala glavno orožje Shavowo, dočim je neizprosna in obenem dvomljiv iskalec Ibsen došel na pot tragedije.

III.

Tragedija je po svoji naravi usmerjena v ploskev, ki leži više kot povprečno življenje, zakaj njeno bistvo je ravno nesoglasje med idealom in realnostjo. Tragedija se ne ukvarja z nramni življenja, marveč s človeškimi usodami, ali še bolje rečeno — s človeško Usodo. Ona vprav temelji na neizogibnosti Usode, in višek tragičnega patosa je baš v katastrofi junaka, ki pogine v herojskem boju z Usodo. Ko gledamo njegovo katastrofo, nas navdajata ne samo «sočutje in groza», marveč tudi občudovanje. Za nekaj časa se dvignemo nad mizerijo življenja do tragične lepote življenja — do tiste strahovite lepote, ki je visoko iznad

resignacije, visoko nad vsakim pesimizmom in tudi nad vsakim optimizmom.

Škoda je, da se je v moderni Evropi čut za čisto tragedijo izgubil, kljub Nietzschejevemu prizadevanju, da bi ga poživil. Mesto tragičnih osebnosti nam daje literatura navadno njih surogate: resignirane nesrečneže in deklamatorske pesimiste, ki stopnjujejo naš strah pred življenjem, mesto da bi nas osvobajali od njega. Ibsen sam je napravil dokaj važen poizkus ustvariti moderno tragedijo, toda v celoti ni uspel. Vzrok njegovega neuspeha pa je sličen onemu, ki je po Nietzscheju povzročil propad grške tragedije: «sokratičen duh»; to se pravi, gola umovalna in moralizujoča kvaliteta je bila v Ibsenu najmanj tako močna kakor nekdanj v Euripidu. Mesto da bi ustvaril moderno tragedijo, je zato samo prerodil ono bastardno vrsto, ki je bolj dostopna našemu okusu in gledališču — moderno dramo kot tako.

Če tragedija temelji na neizogibnosti usode, temelji komedija na smešni in absurdni slučajnosti življenja. Osredotoča se ali na značajih ali situacijah ali na obeh hkrati. Toda navadno njeni značaji niso v procesu razvoja. Kar je važno, so samo dejanja in učinki njih tipičnih lastnosti, ki so že dane. In te bodo imele tem močnejši učinek, čim splošnejše poteze celih družabnih skupin predstavljajo. Skratka, komedija ima bolj neko naravno tendenco napram tipom, nego do osebnih značajev kot takih. Tudi navidezna površnost ji pristuje prav dobro — vsaj takrat, kadar je ta površnost krinka prave globine. Najsi bo koncepcija komedije še tako globoka, njena zunanost mora vedno kazati lahkotnost in tisto hudomušno živahnost, ki pokrije vso resnobo avtorja s šalo, soljo in smehom. Če se tragedija zanima za življensko ploskev, ki je nad povprečnostjo, se komedija (posebno pa satirična komedija) navadno ukvarja z ravnino, ki je pod povprečnostjo. Ali avtor se ne sme identificirati z njo, marveč jo mora motriti z nekega višjega stališča, obenem pa mora znati to svoje stališče zakrinkati. Skrita različenost med obema ustvarja često satiričen patos komedije, kar vidimo prav posebno na Gogoljevem «Revizorju». Ta patos pa je oslavljen in celo uničen, če avtor sname krinko in nam po svojem osebnem glasniku usili tako ali drugačno propoved. Satirična komedija kot taka se pri tem pomeša s pridigami, javnimi predavanji in publicistiko.

Trditi, da moralne, filozofske in socialne ideje v umetnosti nimajo mesta, je seveda naivnost. Vsaka ideja, celo najbolj moralna, je v njej docela upravičena, dokler je izražena v obliki umetnosti in ne v obliki pridige. Vsa prava umetnost je moralna

po samem svojem bistvu in baš radi tega nikoli ne moralizuje. Moraliziranje se pričenja tam, kjer se umetnost poniža in postane samo bergla za razne tendence, ki so »izven umetnosti«. Tudi umetnost nima svrhe, da bi služila tolmačenju »idej«. Mesto tolmačiti, mora plastično vtelešati. Ustvarjanje se pričenja šele takrat, ko se vsa sirova snov, ki jo nudi aktualno življenje, pretvarja v novo in neodvisno estetsko realnost.

IV.

Zanimivo je primerjati v tem zmislu Shawa in Ibsena, kajti ne glede na razne osnovne razlike, sta si oba slična vsaj v tem, da sta po temperamentu reformatorja, da pišeta »idejne« igre, in da se njun umetniški impulz navadno vzbudi radi kakega problema, ki bi se prav lahko izrazil v eseju ali pa v sociološkem traktatu. Kakor je znano, imajo tehniški domisleki tako zvane ibsenske drame (približno od »Stebrov družbe« dalje) en smoter: vtelesiti v živih značajih tiste etične in socialne probleme, ki mučijo Ibsena samega. In res, Ibsen se bije s svojo »tezo«, dokler je ne pretvori v meso. Kako trdovraten in težak je moral biti ta boj, vidimo že prej v njegovem »Brandu«, zlasti pa v »Cezarju in Galilejcu«, v katerem je Ibsen obtičal med umetnostjo in filozofijo. Da bi premagal to težavo, je pozneje uvedel retrospektivno ekspozicijo mesto običajnega razvoja vsega dejanja na odru. Njegove poznejše drame so večinoma samo »epilogi«, samo notranje reakcije na tragično krivdo, zgrešeno v preteklosti — preden se je drama začela. Težišče je s tem preneseno od napetosti vnanjega dejanja na napetost »psihologije« v njegovih junakih. Ibsenova umetnost seveda ni bila vedno dovolj močna, da bi organski spojila »idejo« in »psihologijo«. V »Gospoj z morja«, ali pa v »Ko se mrtvi prebudimo«, ideja celo preveč štrli iz drame, kar potrjuje tudi Ibsenov zgolj alegorični (to je mehanični) simbolizem. Ali kadar se mu taka spojitev posreči, je baš ona odgovorna za tisto čudno in močno magijo, ki jo najdemo v najboljših igrah Ibsenovih.

Lahkotna produkcija Bernarda Shawa predstavlja velik kontrast počasnemu procesu Ibsenovemu. Toda ni težko opaziti, da Shaw izbira lajšo in krajšo pot: mesto da bi vtelešal »ideje« v žive značaje, jih Shaw navadno natika na že narejene tipe. Dočim napravi Ibsen iz svoje teze povod za svoje značaje, iznajdeva Shaw svoje značaje v glavnem kot povod in ilustracijo za svojo tezo. Videti je, ko da napravi Shaw najprej pogovor, potem pa postavi nanj pripravne tipe in si ne dela preveč skrbi ne radi psihologije niti radi logične trdnosti, dokler je dialog sam živahen, duhovit in

zabaven. Shaw je eden izmed največjih mojstrov živahnega dialoga in komičnih situacij. Kljub temu imajo i njegove situacije i dialog prepričevalnost paradoksa, a ne življenja. Njegovo navadno izhodišče je preobrnitev vseh priznanih mnenj in tradicij, zlasti pa tradicij spoštljivih «srednjih stanov». Trgovska eksploatacija, zakon, rodbina, vojna, politika, zdravniki, vzgoja, spoštovanje do staršev itd. — vse to prihaja pri Shawu v pretres, da se kritizira, zasmehuje in ovrže. Diskusija in «javno predavanje» sta potemtakem navadno važni sestavini njegovega dialoga. Marsikatera njegova igra je samo blesteče dramatizirina kontraverzija, v kateri ima Shawov nekonvencionalni glasnik vedno prav, vse ostalo pa je v zablodi. Ta je vedno oster in duhovit, zlasti kadar napada razne konvencije, toda čim bolj se smejemo njegovi osoljeni duhovitosti, tem bolj čutimo, da je to samo rezonirajoč «diabolus ex machina», ki ga ima Shaw neprestano na vrvi. Nekonvencionalnost je tako rekoč postala dogmatična konvencija samega Shawa.

Pri Ibsenu je — vsaj v njegovih najboljših delih — globoka življenska resnica tisto, kar nas vznemiri in pretrese, pri Shawu pa je navadno Shaw sam, ki nam hoče vsiliti svoje resnice in mnenja. Zato se nehote protivimo njegovi dobrohotni tiraniji celo takrat, kadar se strinjamo ž njim. Obenem je pa celo v Shawu revolucionarju toliko vražjega «enfant terrible-a», da često ne vemo, kje se prvi konča in drugi pričinja. Ibsen ima več duhovne strasti kot temperamenta, v Shawu pa je temperament močnejši nego strast. Isto čutimo pri njunih junakih. Če so Ibsenovi junaki vedno bolj živi nego živahni, so Shawovi običajno bolj živahni nego živi. Iz tega razloga so tudi njegove osebe predvsem ostroumne in hvaležne uloge, ki so zamišljene s skrajnim poznanjem odra in prepogosto galvanizirane z ogromno živostjo Shawa samega. Njih duhoviti paradoksi in aforizmi lahko spremene samo naše presodke in mnenja; Ibsenovi junaki pa spreminjajo in očiščujejo našega duha. Celo v šibkejših Ibsenovih dramah človek diha oni hladni in čisti gorski zrak, ki je na žalost že izginil iz močvirja naše moderne civilizacije.

V.

Ibsen postaja bolj in bolj «samo klasik», to je pisatelj, ki je bolj občudovan nego čitan. Toda dejstvo ostane, da je s svojim delom vsaj za nekaj časa rešil evropsko dramo propasti, v katero so jo pogrezale brezdušne «družabne drame» raznih Scribe-ov, Sardou-ov in Co. Hkratu pa jo je rešil neokretnega prizadevanja, pretvoriti dramo v fotografsko kopijo dnevnega življenja.

Če izvzamemo ruskega dramatika Ostrovskega, so bili prvi pozikusi v realistični drami komaj nadobudni. Brez razpravljanja o tem, ali je »reprezentativni« (to je realistični) ali pa »prezentativni« (to je zgolj teatralični) način pravi za oder, lahko uverjeno trdimo, da je postala v Ibsenovih rokah drama mogočen tolmač modernega življenja, gledanega s stališča njegovih višjih vrednot. Oživotvoril je realistično »problemsko« dramo s tem, da ji je dal novo obliko in novo koncepcijo ter jo poglobil celo do simbolične pomembnosti.

Shaw, ki je otrok drugačne generacije, je bolj nervozen, bolj nestalen in površen, toda je iz prav tega razloga veliko bolj dostopen. Tu ne gre več za večno nerazrešljivi problem življenja, marveč za prehodne politične in socialne naloge, kakor tudi za kritiko nraví. Zavestno je Shaw po svoji tehniki realist; ker pa njegove paradoksalne teme zahtevajo isto tako paradoksalnih situacij, je njegov realizem baš v tej smeri tako pretiran, da navadno postane nerealen. Zato je Shaw edinstven prav za prav samo v burleski, v satirični burki (farsi), ne glede na to, da so njegove šale često bolj premišljene nego neposredne.

Shawova dela izgubljajo svoj prejšnji vpliv na mlado generacijo. To se lahko trdi zlasti o onih komedijah na dnevne pojave, ki so preveč navezane na dobo, v kateri so nastale. Težko je reči, kakšna bo sodba bodočnosti v tem oziru, toda eno je gotovo: Shaw bo vedno ugajal nekaterim zgolj razumskim in nekonvencionalnim temperamentom. Prav tako važen za zgodovino moderne drame in običajev bo prešel v potomstvo kot neke vrste Aristofan moderne filistrske buržuazije.

S E R E N I S S I M A

Z G O D O V I N S K I R O M A N — J O Ž E P A H O R

12.

(Nadaljevanje.)

Ne zgodaj zjutraj se je vojaštvo većinoma vrnilo v vojašnice in na galeje in le šibke straže so ostale na svojih mestih. Sicer je še vedno viselo nekaj v zraku, zakaj novica o aretacijah v Carigradu je razburjala duhove. Benetke so imele že ogromno množico ljudi, ki je videla v takojšnji vojni rešitev vsega zlega, ki je že toliko časa ležalo nad ljudovlado. To število je še vedno naraščalo. Množice so pričakovale čez noč naglih in velikih dogodkov, zato je legla na mesto tišina, kakor bi imel vsak čas udariti vihar na lagune in na njih moč, ki se je vila daleč v Sredozemsko morje in v Orient.

Ali — velikih dogodkov ni hotelo biti. Solnce je doseglo zenit in Benetke so se svetile v pokojni svetlobi pozne jeseni. Napetost je polegala in tu in tam so ljudje že obsojali lahkovrneže in razgrajače, ki so prejšnji dan tako nenadno in do skrajnosti razburili mesto. Ko so popoldne izginile še zadnje straže, se je pričelo širiti spoznanje, da se vojna še ne prične, kakor so jo nekateri vroče želeli.

Še isti dan se je proti večeru vršil pri Mocenigu važen posvet. Zbrala se je skupina patricijev, neznatna po številu, a tem silnejša po svoji moči. Bili so to gospodarji prebogate beneške ravnine, katerih volja je veljala povsod, kamorkoli je segla perut beneškega leva. Po vseh morjih so brodile ladje v njih imenu, večina beneških skladišč je bilo napolnjenih z njih blagom, vse zlato ljudovlade je šlo skozi njih roke. Odločali so v tisoč podjetjih, v tisoč uradih, njih rodbine so sijale skozi stoletja beneške zgodovine.

Ti ljudje so vedeli, da jim vojna ne more prinesiti velikih koristi. Kakor s tehtnico so tehtali gospodarstvo v ljudovladi in že davno so bili pokupili ogromne zemlje ob Padu in Piavi, saj je bila ta posest zanesljivejša nego trgovina v Levantu. Ti ljudje so vedeli, da hočejo vojno predvsem oni, ki gospodarijo obširnim nasadom in napravam na jugovzhodu, in poleg njih koristolovci, ki so se zadnje čase trumoma dvigali iz vrst navadnih popolanov, kakor so nazivali meščane brez imena in brez sredstev. Posebno te tekmece so mrzili, saj so jim bili nevarni, in najbolj še tedaj, ko so namenoma hoteli priklicati nered v ljudovlado. Kakor stari orli nad dolino, so ždeli nad obstoječim redom in skrbeli, da življenje ne preskoči vsakdanjih tirov. Navadno se niso vmešavali v državne posle, a bedeli so nad njimi, vsak čas pripravljeni, poseči v tok stvari, ako bi se jih hotel kdo dotakniti mimo njih. Bili so brezkrvni čuvarji starega in so trepetali, če bi sveže sape potegnile preko beneških prelivov. Stoletja že je delal državni stroj na ljubo tem rodbinam in stoletja se to ni smelo spremeniti. Kakor hitro pa so se začeli oglašati sunki in se je stroj stresal, kakor da je mrzličen, so postali pozorni, zakaj stroj je bil njihov in njim se je moral pokoriti. Zdaj so stvari postale pereče, in pokazati so hoteli, da so oni gospodarji.

Posvet je bil kratek. Njih mnenja se niso križala, kakor se niso nikdar v važnih in usodnih trenutkih. Bila je dvojna nevarnost: da se Serenissima zaplete v vojno in da se zaplete, še preden bo dobro pripravljena nanjo. Skušnje radi kambreške zveze so bile preblizu in prežive, da bi ljudovlada s trudno roko segala po meču, ki ga je šele pred kratkim odložila. Patriciji so se naglo

sporazumeli, da je treba z vsemi sredstvi ustaviti vojno gibanje, ki so ga pospeševale temne, skrite sile. Sklenili so to še toliko laže, saj so še med posvetom zvedeli novico, ki jih je silno razburila. Dasi je ves dan potekel mirno, so o mraku napadli in ranili enega izmed članov Sveta desetorice, kar se že leta ni bilo zgodilo. Vojna stranka se je torej posluževala sredstev, kakršnih mesto že dolgo ni videlo. Kdo je ranil svetovalca, se ni moglo dognati, zakaj dogodek se je izvršil bliskovito. Gotovo je bilo le to, da je napadenec hud nasprotnik vojne in stranke, ki jo je zahtevala.

Tako so se patriciji pri Mocenigu lahko odločili. Hoteli so pokazati, da ne bo nihče ničesar dosegel proti njim s strahovalnimi sredstvi, obenem pa so nameravali pravočasno ustaviti tak razvoj dogodkov, kakršen je grozil spričo brezobzirnega in nasilnega delovanja vojne stranke. Moceniga pa so pooblastili, da vse pripravi — čim tiše in tajneje seveda — za odločen nastop.

Toda še se niso patriciji dobro razšli, ko je brza gondola prinesla k Mocenigu samega Loredana. Brez prijave je šel naravnost k patriciju, da se ga je ta ustrašil.

«Izenadil sem vas, vidim,» je spregovoril Loredan, «toda drugače ne bi bil mogel k vam! A da si boste takoj na jasnem, moram povedati, da prihajam k vam, ker obžalujem, kar se je bilo zgodilo zadnjič!»

«Ali naj vam verujem? Po vseh vaših nastopih v zadnjem času?» ga prekine Mocenigo. «Ali se morem še zanesti na vaše besede?» Patricij ne veruje in sumi, da je vse le drzna spletka. Loredan je prišel v posebnem trenutku: po posvetu patricijev in po napadu na člana Sveta desetorice. Ali nima to prav posebnega pomena in namena?

«Ni moja krivda, če je prišlo do navzkrižja,» pravi Loredan. «Moj nastop je bil samo posledica vseh težkih žalitev, ki sem jih moral prenašati toliko časa!»

«Tudi vaš nastop za vojno?» preseče iznenadeni Mocenigo, premišljaje, ali ni Loredan pripravljen izdati stranko, kateri se je bil pridružil, ko se je zdelo, da ima že vse v rokah.

«Tudi!» odgovori Loredan, ne da bi se količkaj obotavljal.

«Kako? Ali ste pomislili, kaj to pomenja?» vprašuje patricij, ki čuti zanko v nasprotnikovih besedah. «Kakor pravite, je bila laž ona ognjevitost, ko ste govorili za vojno? To priznanje mi je veliko zadoščenje.»

Loredan pobledi, Mocenigov posmeh ga razburja.

«Ni bila laž,» pravi trdo, «bil je srd, da se tako dela z menoj.»

«Ali ni bilo tudi prepričanje, da je vojna stranka že v sedlu?» vpraša Mocenigo strupeno.

«Vojna stranka se šele tvori!» zavrača Loredan naglo.

«A prej niste vedeli tega; mislili ste, da je že vse v njih pesteh!»

«Zlobni ste in niste vredni, da sem prišel k vam.»

«Tudi želel vas nisem!» udari brezobzirno patricij, da se Loredan ugrizne v ustnico.

«Menil sem, da vas je srečal razum — po vsem, kar se godi — in zato sem hotel napraviti poslednji poskus za spravo.»

«Z menoj? Z menoj ni sprave! Dobro veste, da vam nisem ničesar dolžan!»

«Ošabnost govori iz vas! Toda pamet bi vam morala svetovati drugače. Ali res ne veste, da se že razdeljujejo, skrivaj in pod roko, vojaške nabave radi napetosti v Orientu?»

Loredan premolkne, da bi videl, kakšen vtis napravlja novica na Moceniga.

«Govoril bom razločno», nadaljuje. «Zato sem prišel k vam, da vas opozorim. Zaslužki so ogromni — mogli bi vas vpoštevati!»

«Z vašo pomočjo?» pravi Mocenigo mrzlo. «Zato, da me podkupite? Da me za to ceno pridobite za vojno?»

«To še ni vojna, je le pripravljanje», odgovori naglo Loredan.

«Kdor ima koristi že s pripravljanjem, ima še večje z vojno samo.»

«Torej ne prevzamete vojnih nabav?»

«Čujte!» vzkipi Mocenigo. «Res ne mislite končati?»

«Nikakor nimate pravice tako govoriti z menoj!» se razburja Loredan.

«Imam pravico govoriti še drugače! Prišli ste k meni zato, da bi me ujeli in potem razkrinkali. To je vaš namen in za to ne zaslužite drugega kakor udarec. Ali veste dovolj? Med nama so računi končani, če hočete še kaj, predložite mi pismo!»

«To je nesramnost, to je podlost!» vzbesni Loredan, a patricij ostane trd.

«Rekel sem, da je končano, in mislim, da razumete!» ponovi kratko. «Z vami nimam ničesar več govoriti!»

«Ni še končano!» grozi Loredan. «Zaviti mi hočete vrat, a boste na svojem skušali, da to ni lahko. Hočete me poteptati, pa se boste kesali. Ni še končano, govorila bova, da vam bo zvenelo skozi ušesa! Zapomnite si: Loredan je vajen boja in se bori do skrajnosti, kadar ga hoče kdo uničiti!»

«Ali želite, da skličem svoje ljudi?» se razvname patricij in vstane. «Izginite, skrajni čas je že!»

«Zapomnite si, kdaj ste me iztirali!» vzkipi Loredan. «Čutili boste, kaj ste danes storili! Spoznali boste, kdo je Loredan!»

S trdimi koraki, ves divji in razpaljen odhaja, patricij pa zre za njim z zaničevanjem in nevoljo. Prepričan je, da so mu Loredana poslali ta trenutek v hišo zato, da bi zmedli njegove račune, a da bi bil ta človek zmožen tudi današnjo priložnost izrabiti v svojo korist.

Ali ga res ne poznajo, ki so ga vzeli v svojo službo? se vprašuje Mocenigo. Ali ne vedo, da jih povsod lahko izdaja?

Nagla misel se mu vžge v možganih. Zakaj ga ni pridržal, zakaj se ni vsaj navidez poravnal ž njim? Dobil bi sporočil, kaj se godi v vojni stranki, obveščen bi bil o vsem važnejšem, o vseh grehih in zločinih, ki jih je počenjala. Ali se ne bi vse to dobro izplačalo?

Le kratek čas je poslušal svojo misel. Nato pa je zamahnil z roko in stopil k oknu. Z Loredanom je imel vedno zgolj škodo, zato je bilo prav, da se ni spustil še v to kočljivo zvezo. Boj z vojno stranko postaja vedno očitnejši in kmalu se bo treba meriti iz oči v oči na odprtem bojišču. Tedaj bo tudi čas, da nastopi proti Loredanu pred vso javnostjo in da ga onemogoči, ako bi res imel pogum, nastopiti kdaj proti njemu. Da bi si to res upal, je Mocenigo dvomil, vzlic Loredanovim grožnjam, vzlic njegovemu nekrotljivemu srdu. Predobro ga je poznal.

Patricij je zrl skozi okno čez Canal grande, ki se je užigal s prvimi lučkami. Loredanove besede, da se vojna stranka prav za prav šele ustvarja, mu niso šle iz glave. Če kdaj, je bil zdaj čas, da pošlje vanjo svojega zaupnika. Toda katerega? Vrsto častnikov si je poklical pred oči, vse one, ki jih je poznal in ki je vedel o njih, da so nasprotniki vojnih pustolovščin in njih zagovornikov. A le redki so bili med njimi, ki bi jim lahko zaupal. Beneški častnik je postal lahkoživec, nezanesljiv in zato nevaren. Če pa je bil kateri primeren, se Mocenigo vendar ni mogel odločiti, da bi mu razkril svoje namene, svoje tajnosti, saj je predobro vedel, da je Serenissima le v enem dosledna, v prevari in izdajstvu. Kolikor je poznal častnikov, komaj eden bi mogel iti v vojno stranko, doseči zaupanje in mu zvesto služiti. To je bil Golja, prav tako sposoben kot zanesljiv.

Mocenigo ni odlašal. Čutil je, da dogodki letijo in da ga lahko prehitijo. Vse je bilo zdaj važno, tudi najmanjši ukrep, zato je poklical slugo, najzvestejšega izmed njih, in poslal po Goljo. Obenem je naročil ženi, naj ga sprejmejo kot dragega gosta, ker je bil prepričan, da bo mladi častnik potem še toliko težje odbil, česar bi ga prosili. Najprej je mislil, da sam sploh ne bi govoril

ž njim o vsem tem, marveč da bi Neva previdno poprašala, kar je želel; toda premislil se je hitro, saj je vedel, da mlademu častniku zaupa lahko vse, tudi najtežje skrivnosti.

Precej pozno je že bilo, ko je Golja prišel. Nihče ne bi sodil, da je lepi, elegantni mož navaden otrok iz ljudstva. Spremenil se je bil popolnoma, niti v obleki niti v kretanju se ni ločil od častnikov iz plemstva; komaj v samozavesti, ki ni bila tako prešerna in objestna kot plemiška, se je razlikoval od njih.

Mocenigovi so ga že pričakovali, Neva, nje mati in Anita, Nevina prijateljica. Sprejele so ga v mali sobi, polni dragocenih slik in tapet, obsule so ga z vprašanji, kaj bo z vojno, kaj namerava vojna stranka, postregle so mu s kavo in sladčicami.

«Došel je, Golja je tu!» je obvestila Neva očeta, vendar se patriciju ni mudilo, da bi govoril ž njim. Prišel je pozneje in kakor slučajno v družbo ter šele polagoma napeljal pogovor na nočni dogodek s svojim slugo.

«Vso stvar vidim v drugi luči», je dejal, in mladi častnik si ni znal razjasniti patricijevih besed. «Pogovorila se bova natančneje in ne bova nadlegovala tu z najino dolgočasno stvarjo.»

Peljal ga je v svojo delavnico in mu zaupno povedal, čemu je želel govoriti ž njim.

«Saj so me že vabili k sebi», je odgovoril Golja; «odklonil sem, ker ne maram imeti ničesar opraviti s temi ljudmi.»

«Saj bi lahko bili pri njih kot njih nasprotnik», je prigovarjal Mocenigo. «Preprečili bi marsikateri njih zločin, koristili bi dobri stvari! Ali ni dolžnost vsakogar, da dela proti vojni? Nevarnosti ni najmanjše pri tem. Meni bi sporočili, kar bi čuli, kar bi se v vojni stranki pripravljalo, in nihče ne bi niti slutil, kakšno nalogo imate.»

«To je vohunsko delo!» se upre Golja ter že hoče povedati, kako je odklonil, ko mu ga je želel naprtiti sam Vendramin. «Za tako delo nisem in ne bom nikdar!» se brani in pazi, da ne izda plemiča, da niti ne namigne, kako ga je že vabil, naj se vpiše v vojno stranko.

Toda Mocenigo se ne umakne tako hitro.

«Vedite, da je danes vlada proti tem ljudem!» pritiska na častnika. «Consiglio dei Dieci noče teh ljudi in se jih brani!»

«Nihče se jih ne otrese lažje kot vlada, če se jih hoče», meni Golja, ki ne razume patricijeve vztrajnosti. «Ali naj mi pomagamo najvišjim?»

«Vi ne razumete teh stvari», zavrača Mocenigo. «Tudi vlada ni vsegamožna, tudi njej ni lahko, če začne zmagovati javno mnenje.»

Golja pa ne posluša patricijevih pojasnjevanj, zakaj zde se mu odveč, kakor se mu zdi nepotrebna vsaka njegova beseda, da bi ga pridobil.

«Častnik sem,» preseče Mocenigu besedo, «in častnik ne odloča o vojni...»

«Motite se!» ga prekine patricij. «Vedno so o vojni odločali častniki!»

«Ne vem,» pravi Golja kratko, «samo to vem, da bom ubogal povelje, kadar mi bo ukazalo na bojišče. Vojna ali mir, to ni vojakovo vprašanje!»

«Blagor vam!» se nasmehne patricij. «Če bi bili vsi častniki ljudovlade vam enaki, bi Serenissima gospodarila vsem štirim stranem sveta! Žal, da ste le bela vrana! Ali veste, proti komu se moramo danes boriti? Proti častnikom, ki mislijo drugače kot vi! Zato je tudi vaša dolžnost, da nastopite proti njim, ako hočejo vojno, ako hočejo odločati v prevažnem vprašanju vojne in miru. Pravice si jemljejo, ki niso njihove! Ali uvidevate, čemu je potrebno, da greste z nami v tem boju?»

«Nikakor ne uvidevam,» pravi Golja uporno; «o tem me ne boste prepričali!»

Patricij pa je trdovraten in napenja druge strune.

«Že večkrat ste mi koristili,» pravi častniku, «in ne pozabim vam tega. Zdaj pa je prišel trenutek, da ne koristite le meni, ampak predvsem domovini. Mislim, da se tu ne morete odtezati, temveč da storite svojo dolžnost. Vsakdo bi jo storil na vašem mestu.»

Golja razmišlja. A dasi se vse v njem upira, vendar ne more rezko, ostro odgovoriti, kakor bi rad. Obziren je do patricija, ki mu je naklonjen.

«Hvaležen vam bom!» pravi Mocenigo, ki si razlaga častnikov molk po svoje. «Zavedam se, da so trenutki izredno važni.»

Ne da bi še kaj rekel, stopi k steni, sname kos lesenega oboda, odpre železna vrata in doseže težko kovinsko škatlo. Na mizo jo položi, odpre in iz nje zasijejo zlati beneški dukati. Perišče jih zajme in strese na mizo, obenem vrže bliskovit pogled na mladega človeka.

«V vojni stranki so sami koristolovci,» pravi zaničljivo; «ako imate zlato, kupite lahko vse njih tajnosti! Nikakor ne boste smeli štediti pri tem, vsaka, še tako drobna skrivnost nam je dragocena!»

«Da bi jemal denar?!» osupne Golja in se umakne par korakov. «Da bi se dal podkupiti in da bi druge podkupoval?!» vre iz njega. «Jaz, častnik Serenissime?»

«Radi vzvišenega namena!» ugovarja patricij. «Radi ljudovlade,

radi gorja in nesreče, ki bi bila vojna za Serenissimo! Prijatelj! Ko gre za prapor leva sv. Marka, za blaginjo domovine, ko gre za naše najvišje in najsvetejše, je dovoljeno vse, vse! Ne samo dovoljeno, čast je to, najvišja čast!»

«Žal mi je,» pravi naglo Golja, ki mu šumijo v ušesih patricijeve besede kot vino, ki vre, «žal mi je, a jaz tega ne morem! Pošljite me v smrtno nevarnost in ne bom se obotavljal, a z zlatom me ne kupujte! Nisem in ne bom na prodaj!»

Trde so častnikove besede in Mocenigo je nejevoljen.

«Torej nočete?» pravi s poudarkom in se počasi spusti v usnjati naslonjač. «Ne marate mi izkazati ljubavi? Ne marate koristiti Serenissimi? Ne marate služiti dobri stvari?»

«Nočem!» pravi Golja odločno. «Moje roke so čiste in nočem si jih umazati!»

«Kakor hočete!» odgovarja patricij ozlovoljen. «Žal mi je radi vaše trmoglavosti!»

Častnik čuti, da je razgovor končan in ne reče več besede. Prikloni se in spet vzravna in odide ponosen.

«Bedak!» mrmra za njim Mocenigo. «Apostol! Težko boš živel s svojim poštenjem in ne bo ti prineslo dobrega! Sicer pa: kakor hočeš! Vsi ljudje niso na prodaj in tudi niso po isti ceni. V Benetkah se kupujejo še vse druge stvari! Malo sem hotel od tebe, nič sramotnega in nič zločinskega. Tudi to boš še spoznal in si boš sam očital, kakšen otrok si bil, kako smešen, boječ otročiček!»

Golja je bil vznemirjen in se je hotel pri damah takoj posloviti. Toda niso ga pustile.

«Tako poredko nas obiščete,» je očitala dona Mocenigova, «pa že hočete bežati! Povejte nam rajši, kako padajo solze iz lepih oči, ker se pripravlja vojna! Žalost prihaja na lagune, cvetice začenjajo veneti. Ali vam je kaj težko pri srcu?»

Dona Mocenigova ga opazuje s svetlimi očmi in z nekim posebnim zadovoljstvom; ne more odtrgati pogleda od njegovega obraza, od njegove junaške postave.

«Benečanke niso vajene jokati,» pravi Golja, ki mu je trpko v duši, «niso jim znane solze ljubezni!»

«Oho!» vzklikne Anita in mu zapreti. «Nimate pravice tako govoriti! Najmanjše pravice nimate! Vi še celo ne!»

«Jaz? Zakaj bi je prav jaz ne imel?» vprašuje Golja in misli na svoj razgovor z Mocenigom.

«Ker ste ogenj, ki še ni gorel,» odgovarja Neva, da častnik ne ve, ali ni porog v teh besedah.

«Ker niste še okusili ljubezni,» pristavlja Anita. «Ali veste, kaj je to: ljubezen?»

«Vem», pravi Golja in zardeva.

«Če veste, zakaj pa govorite, da Benečanke ne poznajo solz ljubezni?» zahteva dona Mocenigova.

«Ker so lahkomiseln!» odgovarja Golja. «Prelahkomiselne, da bi resnično ljubile!»

«Tako?» se zavzame Anita. «Kako pa je mogoče resnično ljubiti? Povejte nekoliko iz svojihkušenj! Poučite nas nekoliko, vi, ki poznate take stvari!»

Golji je tesno; preveč vprašanj pada nanj, izpraševalke pa se smejejo, čim bolj prihaja častnik v zadrego.

«Če bi vas začel poučevati,» se brani častnik strupeno, «potem bi se mi šele smejale! Kam pa bi prišli, če bi Benečanke potrebovale mojih naukov! Toda ljubezni v Benetkah ni in je ne bo nikdar!»

«To je žalitev!» zavrača Anita. «Ugovarjam v imenu vseh zdihujočih v mesečini in pri belem dnevu, v imenu vseh krvavečih src, ki jih je zadela sladka puščica, v imenu vseh nesrečnih, ki so trdno zvezani, katerih ljubezenske peroti pa preraščajo najokrutnejše sponse, v imenu...»

«Da, v imenu vseh slepih in varanih moških,» preseče Golja, «v imenu vseh tistih, ki so kdaj verjeli v ljubezen Benečank...»

«Od kdaj in odkod tako razočaranje?» ga ustavi Neva.

«Saj je le v besedah,» pojasnjuje nje mati. «To je tista modrost, ki jo je najti pri vseh mladih ljudeh, ki sveta ne poznajo!»

«Ki še niso vgriznili sladkega jabolka spoznanja,» se smeje Anita, «in ki hočejo prav zato več vedeti kot drugi!»

«Strojite me,» pravi Golja nekoliko vedrejši; «ako prav pomislim, ne vem, čemu vam ne bi privoščil nekoliko zabave.»

«Poučiti vas hočemo,» meni dona Mocenigova, «da ne boste v svetu tako nevedni!»

«Poučiti? Hvala Bogu, to je vsaj odkrita beseda! Razumel sem narobe doslej!» se taja Golja.

«Poučiti, da boste vedeli, čemu rastejo rožice,» pojasnjuje Anita. «Čemu da rastejo!?» ponavlja mladeč.

«Menda veste!» odgovarja Anita. «Da jih tržemo!»

Dekle se smeje in Mocenigovi ž njo.

«Pa ni vsak za to! Res ne!» pristavlja nagajivo in ponuja Golji nagelj, ki ga pa spet odtegne, kakor hitro seže častnik po njem. Tako se plete razgovor, dokler ne sproži dona Mocenigova povsem druge stvari.

«Ali ste čuli o Loredanovi zadevi?» vpraša Goljo. «Govorilo se je že med častniki o njej in imela bo gotovo velike posledice.»

«O kateri zadevi?» vprašuje Golja. «O njegovem nasilju?»

«Ali vam ni znano?» ponavlja Mocenigova.

«O zadevi s sužnjami. Zajeli so jih okrog dvajset tik pred odhodom parnika v Egipt. Baje trguje Loredan ž njimi, odkar je v vojni stranki. Ali res niste čuli tega?»

«Saj je vendar zabranjeno trgovati s sužnjami!» se čudi Golja. «Zabranjeno pod državno kaznijo in pod cerkvenim izobčenjem!» «Skrivaj se sme vse, posebno če ima kdo dobre zavetnike. Quirini in Barozzi ga ščitita.»

«Ker sta soudeležena pri trgovini», pristavlja Neva.

«To je postransko», meni mati. «Ali se je govorilo o tem med častniki?» sprašuje nestrpno. «So se zgražali? So padali očitki proti vojni stranki?»

Golji ni bilo nič znano. Morda se je med častniki govorilo, toda sam ni čul ničesar. Posebno te zadnje dni je vse umolknilo. Nezaupanje se je razlilo vsečez, a čim nemirnejše je postajalo mesto, tem tišji, tem mračnejši so bili ljudje.

Dona Mocenigova je sprevidela, da ne bo zvedela ničesar, in ni več silila v častnika, Golja pa je vedel, da je čas slovesa.

«V vaše varstvo izročam Anito,» pravi Neva, «spremili jo boste do doma in menim, da vam ne bo neprijetno.»

«Niste dolžni,» ga pregovarja Anita, «oproščam vas te dolžnosti!»

«Kar je prijetno, ni več dolžnost», modruje Golja. «Takih dolžnosti mi ne odrekajte!»

Mocenigovi ju spremita še do stopnišča, Anita in častnik pa sedeta v gondolo.

«Ali veste, čemu rastejo rožice?» vpraša dona Mocenigova in se smeje Golji.

«Ni se naučil še!» odgovarja Anita ter se zavija v šal. «Sicer pa je že davno izgubil pomlad in tudi jesen bo, če je že ni.»

«Pazita se!» jima preti Neva in Golja ne ve, ali je grožnja resna ali je šala.

«Felice notte!» pozdravlja Anita in zdi se kot nagajiv odgovor Nevi. Gondola pa se nese v sredo preliva in potem navzgor med palačami, ki stoje na obeh straneh v dnu tajinstvenega mraka.

«Ne ene prijazne besede niste privoščili Nevi», očita živahna črnolaska svojemu spremljevalcu. «Ali je nimate radi?»

«Plemkinja ni željna mojih prijaznih besed», se brani Golja.

«Kdo ve?» zgane dekle z rameni in se smeje. «Ni je, ki ne bi želela ljubkovanja, pa četudi le z besedo.»

«Morda. Toda Neva je izjema!»

«O, kako malo poznate svet!» se zabava Anita.

«Ženske!» popravlja častnik.

«Res, ženske!» ponavlja dekle in se skloni k Golji. «Čujte!» mu

šepeta na uho. «Ni je Benečanke, ki bi mogla živeti brez ljubezni. In ljubkovanje — je krona ljubezni! Le zagovarjajte Nevo! Poznam jo bolje od vas. Ali mislite, da ne bi bila ta trenutek rajša v vašem naročju kot pa da je sama?»

Golja strmi, kako odkrito govori dekle, in čudno ga ščegeta v ušesih njeno šepetanje.

«Življenje beži in mladost poveče», nadaljuje polglasno Anita. «Kaj imate od tega, če ga pustite mimo sebe? Kaj bi gasili vročo kri, če vam mlada vre v žilah?»

«Da jih trgamo ... rastejo rožice!» meni Golja in besede ga tèsnijo v grlu.

«Da, niti pred našimi samostani se ni ustavilo življenje, tudi vanje sili in vlada v njih! Kdo bo ustavil vročo, viharo mladost, kadar zakipi?»

«To ni ljubezen!» se upira Golja.

«Čula sem že to od vas», ugovarja dekle; «toda recite mi, kaj je prav za prav ljubezen?»

«To se ne dá povedati, to je treba doživeti!» zavrača častnik, dasi čuti, kako mu je po vsem telesu nenavadno gorko spričo tega razgovora.

«Tako govorite, mislite pa drugače», napada Anita. «Imejte že pogum, da poveste resnico! Ne skrivajte se in ne lažite!»

«Odkrito govorim in kakor mislim!» vzkipeva Golja. «Ne lažem!» «Če bi imeli pogum, bi povedali naravnost: ljubezen je ogenj, ki mora zagoreti ves, da žge telo in da ga izbiča! To je ljubezen, vse drugo je laž! Dajmo, da se ta zubelj razvname in razpali, in ne dušimo ga, ko lažemo sami sebi in vsem!»

Besede dekletove so vroče, da je Golji tesno in da gleda začudeno v nje oči, ki se svetijo kakor v mrzlici.

«To je strast, to ni ljubezen!» se upira in pobija, dasi njega samega stresa vročina.

«Ni ljubezni brez strasti», zavrača Benečanka. «V kri je vcepljena in hinavščina jo lahko potajuje, a se ne more ubraniti pred njo. Bedak pa je, kdor se bori sam s sabo in ne uživa, kar mu je dano.» Gondola pristane ob širokem stopnišču in dekle se dvigne. Tudi Golja vstane in da plemkinji roko, da bi ji pomagal izstopiti. Čuti, kako je mehka in vroča njena dlan, ves je omamljen od njenih besed. Za njo gre, spremlja jo do vrat, in vsega vznemirjenega biča le ena misel: Prosi jo poljuba, ne, objemi jo in ji ga vzemi, ko se ti ponuja! Saj se roga tvoji neizkušenosti, tvoji neodločnosti, tvoji plahoti!

Ogenj gori v njem, burno, visoko, pali ga, da trepeti. Sam ne ve,

kako mu je in ko bi strastno dekle le še eno besedo spregovorilo, bi jo stisnil v objem svojih silnih rok.

Toda Benečanka hiti, skoro beži pred njim in ne reče besedice. Golja jo komaj dohaja, takoj za njo je že, a vendar je med njima že ogromna dalja. Pred palačo sta in plemkinja naglo, nervozno odklene vrata. Prav tako naglo se obrne in vpraša s treznim, mrzlim naglasom:

«Ali ste mi verjeli? Ali niste mislili, da vas skušam?»

Roko mu poda in izgine in težka vrata padejo za njo, Golji pa je, kakor da mu je padel silen udarec na glavo.

13.

Dvoje sil si je stalo v Benetkah nasproti in se je merilo, na dve strani so bili razcepljeni gospodarji ljudovlade. Ne ena ne druga stran se ni hotela umakniti, ne ena ne druga ni mogla izbojevati popolne zmage. Dokler ne pade odločitev tu, ni bilo pričakovati vojne.

Vendar je stala vlada že trdnejše in samozavestnejše, utrdil jo je odločni sklep patricijev pri Mocenigu. Consiglio dei Dieci je dobil obvestilo o sklepih, še preden so se udeleženci vrnili v svoje palače. Dobil bi ga bil tudi, če ne bi posvetovalci sami sklenili, da se nemudoma obvesti. Če je Desetorica o prvih nastopih vojne stranke nekoliko omahovala, se je odločila zdaj, da mora ostati mesto mirno za vsako ceno. Napad na enega izmed njih jih je le podžgal v odločnosti, posvet pri Mocenigu pa je pripravil jasen načrt za bližnje čase.

Toda vojna stranka ni mirovala. Prva noč je sicer prešla tiho, toda le radi prevare. Varnostne odredbe so segale tako široko, da ne bi šlo brez težkih žrtev, če bi kdo izzval nemire. Treba je bilo iznenaditi, zato je za mirno nočjo prišla druga, vsa burna in ne- navadna.

Ponoči je sodrga napadla ogromno skladišče sladkorja, ki je prihajal neizdelan iz Sirije in so ga v Benetkah čistili, da so ga potem pošiljali daleč proti severu, da, celo na Angleško. Napadalci so skladišče izropali in naposled zažgali, še preden je bilo obveščeno vojaštvo. Ko je prihitelo v čolnih, so že visoki plameni pošastno razsvetljevali okolico. Napadalci pa so že kdaj izginili in vojaštvu ni kazalo drugega, kakor da so pričeli gasiti, sicer bi se bil ogenj naglo razširil na vse strani.

A tudi ta veliki požig ni prinesel nikake koristi vojni stranki. Če je bil naročen, je bil naročen od ljudi, ki niso poznali razmer in niso vedeli, kaj počenjajo. Sladkorno skladišče je sicer veljalo

za skladišče trgovcev iz Levanta, v resnici pa je bilo večinoma v rokah beneških izvoznikov, ki so radi požiga trpeli ogromno škodo.

Zato je imel požar svoje posledice. Vojaštvo je nemudoma spet zasedlo vse važnejše dele mesta in še isto noč so jih prijeli mnogo, ki so se udeležili ropanja in požiga. Drugo jutro ob zori pa so trobentači naznanjali po mestu, da se bodo od te ure dalje smatrali za vstajo in upor vsi novi izgredi ter da se bodo ujeti krivci sodili po prekem sodu.

Razglas je izdal Svet desetorice, ki je hotel s tem pokazati, da ima vajeti trdno v rokah in da ne bo dovolil kršiti zakonov. Bil je v tem razglasu stari, železni duh ljudovlade, ki je naglo oživel in pokazal, kako je Serenissima ledena in neizprosna, kadar mora uporabljati zakone za varstvo države.

In kakor da hoče vlada še posebe pokazati krvavo resnobo svojih namenov, se je hkrati razvedelo po vsem mestu, da se v kratkem izvrši smrtna obsodba, da se na Piazzetti, med obema stebroma, obglavi eden izmed ujetnikov. Kdo se usmrti, je ostalo tajno. Zato je pritajena groza preletela mesto, teror vlade je trčil ob teror vojne stranke in beneško ljudstvo je bilo vse zbegano.

Vest je bila resnična. Časi so, ko je človeško življenje poceni. Mogočniki ljudovlade niso štedili s smrtnimi obsodbami, kadar se je pričela zbuhati vihra. Tudi zdaj je moral pasti človek, tako je zahtevala ura. Kateri pade, zakaj in koliko je v resnici kriv, to je bilo že brez pomena. «Pozzi» so imeli vedno svoje nesrečnike in iz celic pod blestečimi dvoranami dožve palače je vodila le kratka pot do morišča.

Neprijazno, hladno jutro se je zbudilo nad Benetkami, ko so se pričele priprave za obglavljenje. Na trgu med vladno palačo in stavbo, ki jo je bil gradil Sansovino, veliki arhitekt, a je ni mogel dovršiti, sredi med obema slopoma se je že dvigal leseni oder, ki so ga obkrožale mrke vrste vojaštva. Spet so se oglasile v mestu trobente in naznanjale, da pojde to uro nekdo svojo zadnjo pot.

A ljudi ni bilo mnogo na trg, kakor da se Benečani ne morejo strinjati s to usmrtitvijo. Kar jih je prišlo, so stali daleč in tiho čakali, kdaj pripeljejo nesrečneža. Govorilo se je, da je sin polmeseca, ki mu je Serenissima predolgo prizanašala. Morda je imela vlada samo namen pokazati s to obsodbo svojo železno roko. Vendar si mogel v usmrtitvi tega človeka videti zadovoljitev javnega mnjenja, ker je vest o zaprtih trgovcih v Carigradu preveč razburjala Benečane. Še več! Vlada sama je raztrosila po mestu

vest, da se obglavi turški podanik, ker je hotela s tem varati vojno stranko, zadrževati njeno odločnost v dejanjih.

Naposled se je oglasil zvon, ki je z redkimi udarci naznanjal, da so se odprla nizka, težka vrata zločinčeve ječe in da nastopa obsojenec svojo zadnjo pot. Vojaštvo se je strumno porazvrstilo, ljudstvo pa se zgrnilo v ospredje, da bi bolje videlo obsojenca.

Ni bilo treba dolgo čakati, stvari so zdaj hitele. Komaj se je iz dvorišča dožve palače pokazal zločinec, obdan z oboroženim spremstvom, se je tudi že pojavil v prvem nadstropju, sredi med devetimi in desetimi slopi iz rdečkastega kamena, črno odeti sodnik ter je s suhim, rezkim glasom prečital smrtno obsodbo.

Obsojenec ni ves čas trenil z očesom. Trd, kakor da je iz kamena, je sprejel obsodbo. In ko so ga tirali k vzvišenemu odru na Piazzetti, ni sklonil glave. Tudi po stopnicah na oder je šel mirno in brez obotavljanja, dasi so ga ovirali okovi, ki jih je imel na nogah. A ko je bil na odru, je na mestu obstal in ni hotel dalje. Kratko ga je pozval poveljnik straže, naj gre naprej, obsojenec pa ga je pogledal s tolikim prezirom, da je častniku vzkipela kri in mu udarila v obraz. Razburjen je ukazal, naj ga zgrabijo. A komaj se je to zgodilo, se jih je velikan že otresel in pričel s silo trgati roke, ki jih je imel zvezane na hrbtu. Toda še preden se mu je to posrečilo, so vojaki planili drugič nanj, eden izmed njih pa mu je spodbil noge, da je padel. A tudi ležečega ni bilo lahko ukrotiti. Dokler mu niso s koleno potlačili prsi, ga niso obvladali. Nato so mu povezali noge, ga dvignili in zavlekli po odru do krvnika.

Mrtvaška tišina je drhtela na trgu sv. Marka. Obsojenčev upor je še živeje pričal, da je prišlo do te smrti, ker jo nekateri potrebujejo, ker je prišel tak čas. Ko se je nesrečnež uprl, se ni uprl sekiri, ki mu naj bi vzela glavo, uprl se je nasilju ure in razmer, ki so ga izdale rablju.

A ko se je obsojenec spustil v neenaki boj s svojimi krvniki, vkljenjen in povezan z vrvmi, ko so ga vlekli kot zver h krvniku, je bilo vse to silno barbarsko. A velikana niso ukrotili. V njegovih mišicah je še vedno kipela ogromna moč, da so se napenjale vezi. A ničesar več ni mogel. Potisnili so ga do širokega tnala ter upognili nanj njegovo glavo. Trobente so donele, rabelj je dvignil sekiro. Nato jo je spustil široko in težko, da je škrtnila v kosti na vratu, jo zlomila ter presekala hkrati žile in mišice in goltanec. Kri je brizgnila čez tnalo po odru, oškropila može okrog obglavljenca in naglo vrela iz vztrepetavajočega trupla.

«Pravica se je izvršila!» je dejal krvnik kratko, vzel umazano krpo, obrisal sekiro in stopal ž njo v roki z odra.

Prav tedaj se je iz množice preril visok in močan častnik ter se približal odru. Bil je Golja. Na prvi stopnici je obstal in uprl pogled v odsekano glavo, ki je še krvavela. Obraz je bil upadel in zaraščen, ječa ga je že močno spremenila. Golja je spoznal človeka kljub temu. Bil je Uskok, ki ga je pred meseci kot jetnika pripeljal v Benetke. Iz Uskokovih steklenečih oči je sršelo silno sovraštvo, iz odprtih ustnic je vpila nema kletev.

Golja je gledal, pobledeval in čutil, kako so se zazibala tla pod njim, kako sta oder in trg zaplesala v divjem vrtincu okrog njega. V grlu ga je stisnilo, ni mu več dalo dihati. V njem se je nekaj dvigalo, nekaj strašnega in ogromnega. Krčevito je zgrabil meč, ena sama misel mu je žgala možgane: odtrgal bi ga, odtrgal blesteče častniške našive, zagnal vse od sebe in bežal, bežal daleč odtod!

Tedaj ga je poklical znan, sladak glas po imenu. Osvestil se je v trenutku, ozrl se in zagledal Nevo, Mocenigovo hčer. V blesteče črnem, žametnem plašču, obrobljenem z belo kožuhovino, je stala s prijateljico ne daleč od odra in se mu smehljala. Pozdravil jo je, stopil z odra in šel k nji in nič več ni bilo pred njim steklenečih oči in škrlatnih curkov kadeče se krvi.

Konec prvega dela.

D V A N A J S T

ALEKSANDER BLOK — PREVEDEL MILE KLOPČIČ

1.

Črn večer.
Bel sneg.
Veter, veter!
Burja pometa vsevprek.
Veter, veter —
na vsem božjem svetu!

Biča vihar
sneg v kolobar.
Pod snegom — led.
Spolzka je sled —
muka je vsak
korak — ah, siromak!

Od hiše do hiše
razpeli so žice,

na žice — oklice:
«Vso oblast Ustavotvornemu Sobranju!...»

A starka se muči, ugiblje in — joče,
ne more umeti, kaj neki hoče
ta veliki plakat,
na platnu razpet?

Koliko bi bilo krp in zaplat
za mojo golo siročad...

In starka kakor putka gazi
snežene kupe, ozko gaz.
— Oh, Marija, mati božja!
— Boljševikov reši nas!

Veter vije!
Mraz duši!

Na razpotju tolst buržuj se krije,
nos v ovratnik si tišči.

A kdo je to? — Dolgi lasjé,
in tiho sika skoz zobe:
— Fej! Izdajalski svet!
— Propala je Rusija!

To gotovo kak poet
zavija...

Glejte popa! Z dolgo haljo
na skrivaj se plazi v daljo...
Kaj žaluješ, sodrug pop,
in molčiš kot slamnat snop?
Kaj še pomniš: svoje dni
si s trebuhom tod racal!
A s trebuha na ljudi
zlati križ ti je sijal!

Glej, gospa se v krzno je zavila
in sosedi je tožila:

— Oh, to smo jokali...
Spodrsnila,
cap! — in se zvrnila!

Ojé, ojé!
Na nogé!

Veter divja,
krut veseljak,
z obleko vihra,

ustavlja korak,
 trga, mečka
 silni letak:
 «Vso oblast Ustavotvornemu Sobranju!...»
 in nosi besede s seboj:
 ...Tudi me smo zborovale...
 ...V tej-le hiši smo se zbrale...
 ...smo sklenile —
 ...Določile...
 Za noč — petindvajset, za enkrat — deset...
 Za manj — nikomur se ne vdaj...
 ...Spat sedaj...
 Pozen večer.
 Ulica gluha.
 Le potepuha
 veter pretepa...
 Ej, siromak!
 Pridi sèm —
 poljub, objem...
 Kruha daj!
 Kaj potem?
 Pojdi zdaj!
 Črno, črno nebo.
 Zloba, tužna zloba
 v prsih nam kipi...
 Črna zloba, sveta zloba...
 Sodrug! Napni
 oči!

2.

Veje veter in sneg prši,
 po cesti gre dvanajst ljudi.
 Na plečih puške jim blešče
 in ognji krog in krog goré...
 Postrani kapo — v zobeh cigaro,
 na hrbtu manjka le še karo!¹
 Svoboda je prišla,
 eh, eh, brez boga!
 Tra-ta-ta!

¹ Karov as — znamenje zločincev v katorgah. — Op. prev.

Mraz je, sodrugi, mraz!

— A Katka z Vanjko je v beznici ...

— Ima krenke² v nogavici!

— Bogat je Vanjka, da ga vrag!

— In bil je naš, — a zdaj vojak ...

— No, Vanjka, pasji sin, buržuj,
daj, skušaj mojo, poljubuj!

Svoboda je prišla,

eh, eh, brez boga!

Katka z Vanjko se peča ...

Le kako se peča? ...

Tra-ta-ta!

A ognji krog in krog goré ...

Na plečih puške se blešče ...

Revolucionarni držite korak!

Nikdar ne počiva prokleti vrag!

Sodrugi, drži puško, nič se ne boj!

V Sveto Rusijo³ vstrelimo naboj —

v nazadnjaško,

vaško,

tolstorito ...

Eh, eh, brez boga!

3.

Fantje se zbirajo,

v rdečo armado marširajo —

v rdečo armado marširajo —

nikdar nazaj jih ne bo!

Oh, ti žalost žalostna,

sladko je živeti!

Bluza preperela,

avstrijski bajoneti!

Trepetajo naj buržuji,

zdaj svoboda je povsod!

Mi zapalimo ves svet —

blagoslovi nas, Gospod!

² Bankovce, ki jih je dala v promet vlada Kerenskega, je ljudstvo imenovalo «krenke». — Op. prev.

³ Sveta Rusija — stara, carska Rusija. — Op. prev.

4.

Sneg prši, trojka drvi,
 Vanjka s Katko v njej sedi.
 Na obeh ojuh luči...

Voznik podi...

Ho-óp! Hi, hi!

V vojaško suknjo je odet,
 trapoglavo gleda v svet,
 črne brke zavihuje,
 zavihuje,
 zafrkuje...

Glejte Vanjko — kak objema!
 Glejte Vanjko — kak se vnema!
 Noro Katko zapeljuje,
 poljubuje...

Vrgla je nazaj glavó,
 izza ust zobje sijó...
 Ah ti Katka, lepotica,
 tolstolica...

5.

Glej, na svojem belem vratu
 svežo rano imaš, deklina.
 In na tvojih prsih, Katja,
 je še sveža brazgotina.

Eh, eh, pleši zdaj,
 lepe noge razigraj!

V belih čipkah si hodila,
 si hodila — hôdi zdaj!
 Oficirje si ljubila,
 si ljubila — ljubi zdaj!

Eh, eh, ljubi mene,
 da mi srca ne razžene!

Pomniš, Katja, oficirja,
 z nožem sem ti ga zaklal...
 Kaj si pozabila, mrha,
 ti je res spomin zaspal?

Eh, eh, ne pozabi,
 v postelj k sebi ga povabi!

Bele čipke si nosila,
čokolado si zobala,
z oficirji v park hodila —
zdaj z vojakom se spečala?

Eh, eh, greši, greši,
duši težko bol uteši!

6.

... Spet trojka v metežu drvi
in kočijaž kriči, podi ...

Stoj, stoj! Pomagaj nam, Andrej!
Petrúha, brž od zad! — Naprej!

Trah-tararah-tah-tah-tah-tah ...
V nebo je planil snežni prah! ...

Voznik — in Vanjka ž njim — zbeži ...
Še, še enkrat! Puško nabíj! ...

Trah-tararah! — Ti bom že dal!
Ne boš dekleta mi jemal! ...

— — — — —

Ušel je, lopov! — Le postój,
že jutri bom gotov s teboj!

A Katka, kje? Mrtva na tleh!
Strel skozi glavo pri očeh ...

Kako je, Katka, hm? — Molči ...
Pa lêži v snegu, pasja hči! ...

Revolucionarni držite korak!
Nikdar ne počiva prokleti vrag!

7.

Spet gre dvanajstorica,
s pleč orožje jim blešči.
Vsi pogumni — le morivec
v bluzo si obraz tišči ...

Petka venomer hitreje
kléca in korak gubi.
S šalom svojim vrat si greje —
neprestano v tla strmi ...

— Sodrug, kaj molčiš in pešaš,
kaj se, bratec, žalostiš?

— Kaj, Petruha, nos povešaš,
mar za Katko se solziš?

— Oh, sodrugi, naj povem:
Katico sem rad imel ...
Večkrat sem z dekletom tem
noč v objemu prebedel ...

Nje oči so kot plameni,
kakor zublji so žareče;
a na desni, na rameni,
znamenje ima rdeče —
pa sem se, bedak, zaljubil,
jo ubil in se — pogubil! ... Ah!

— Glej capina, vrag te dal,
kaj si baba ali kaj?
Kaj bi tožil, vzdihoval,
cmeril se in v tla zijal!
Nase glej! Glavó zravnaj!

Da bi tebe tolažili,
ne utegnemo sedaj!
Huje bomo, bratec mili,
še trpeli kot kedaj!

In Petruha je zadržal
svoj korak in ne hiti,
še glavó je kvišku dvignil,
spet pomirjen se smeji ...

Eh, eh!
Saj zabava še ni greh!
Zakleníte vrata,
že gredo tatjé!
Odkleníte krčme,
žejni so ljudje!

8.

Oh, ti žalost žalostna!
Dolgčas dolgočasni,
smrtni!
Bo že čas kako minil —
bo minil ...
No — lase si bom česàl! —
bom česàl ...

Pa semena bom drobil ...
bom drobil ...

In z bodalcem bom suval —
bom ... suval ...

O — le naj buržuj beži!
Spil mu bom vso kri
radi moje rdečelice
krasotice ...

Daj pokoj, o Gospod, duši tvoje dekle ...
Dolgčas!

9.

Nad Nevskim stolpom je tišina,
v vsem mestu vlada nočni mir.
Radujte se, ljudje, brez vina,
saj stražnikov ni več nikjer!

Na ulici stoji buržuj
in nos v ovratnik si tišči.
A poleg njega garjev pes
spodvil je rep, za kruh renči.

Stoji buržuj kot lačen pes,
in nemo kot vprašaj stoji.
In stari svet kot pes zgubljen
stoji za njim in rep tišči.

10.

Razbesnele so se burje,
oj burje snežene!
Da ne vidiš skoz neurje
več koraka pred seboj!

Sneg od zemlje do nebes
pleše svoj divjaški ples ...

— Kakšna burja, o moj Bog!
— Petka, kaj bi gobezdal!
Te je kdaj nadlog
bog obvaroval?
Ti si nezaveden, res,
prosiš milosti z nebes —
Nisi rok okrvavel,
ker si Katko rad imel?

— Revolucionarni drži korak!
Blizu je prokleti vrag!

Naprej, naprej v napad,
proletarijat!

11.

... In tako brez blagoslova
dvanajstorica maršira.
Ni je žrtve prevelike,
na trpljenje se ne ozira ...

Na nevidnega sovraga
streljajo na vse strani ...
V gluhe ulice, soteske,
kjer samo vihar besni,
kjer z viharjem sneg samó
bíje v zemljo raz nebo ...

Prapor rdeč žari
v oči.

Bíje v tla korak
krepak.

Zdaj, zdaj se zbudi
ljuti vrag ...

Burja jim praši v oči
vse noči
in vse dni ...

Naprej v napad,
proletarijat!

12.

... In gredo, gredo v daljavo ...
— Kdo je tam? Vstrelíte ga!
Nič ni — to samo z zastavo
rdečo veter se igra ...

Spredaj — kup snega se dviga ...
— Stoj! Kdo v snegu se motá?
Nič ni — to samo za njimi
garjav, lačen pes krevsá ...

Proč od mene, pasja dlaka,
nož v telo zaril ti bom!

Stari svet — kot pasja spaka,
 zgubi se — ubil te bom!
 ... Pes renči — prokleta ščene —
 rep tišči — a neče stran —
 Pes prokleti — proč od mene ...
 — Hej ti, čuješ, kdo si tam?
 — Kdo tam maha z rdečim znakom?
 — Dobro glej — prokleta noč!
 — Z naglim kdo beži korakom,
 Kdo se skriva v senco koč?
 — Ne uideš mi nikamor,
 bolje, da se živ vdaš!
 — To, prijatelj niso šale —
 ustrelim, postoj, pajdaš!
 Trah-tah-tah! — In le odmev je
 odgovoril iz noči ...
 Samo veter pobesnel je,
 s snegom blazno se reži.
 Trah-tah-tah!
 Trah-tah-tah ...

... In tako gredo v daljavo —
 a za njimi gladni pes.
 Spredaj s purpurno zastavo,
 za vihar nedotakljiv,
 od svinčenke neranljiv,
 nad zameti varno hodi,
 po sneženi stezi vodi,
 v kodrih rožnat venec, čist —
 gre pred njimi — Jezus Krist.

Januarja 1918. l.

K O R E N I N A V Z E M L J I

I V A N Z O R E C

(Konec.)

 ito se je vretenilo v klasje, ječmen je že rumenel. V razoru
 je prepelela prepelica in štela pedi, na nebu je visel
 škrjanec in s srebrnimi zvončki govoril v dobro jutro,
 solnce je pilo tenko meglo ob Témenici, spočita vas se je
 s hitrico gnala na delo.

Trlep se je utrgal z njiv in se neutegoma zadrevil na Krašev-

čevino. Pot ga je speljala med travnike in noga se mu je kar zapicila, ko se je ozrl med puhteče kopice sena.

«O ti vražji kosci!» je zaklel in se z obema rokama oprl v boke, kakor voznik, če se mu kolo stre sredi ceste.

Kako so olasali lepi travnik! Redi so kar kosmate, da bi dober kosec lahko po njih nakosil še malo menj ko za dober voz sena! Ves nejevoljen je primomljal pred Nacetovo mater, ko je pravkar kruh vsajala v peč.

«He, ti, stara! Vprašaj, vprašaj svoje umne kosce, ali vsaj vedó, kje se kuri utiplje jajce!»

Ženski je sredi prijema zastal lopar, tako začudeno je pogledala ranega gosta.

«Vprašaj jih sam, burklež jezični!» se je nejevoljno nasmehnila in brž vsadila še zadnji hlebec.

«Saj jih tudi bom!» je že vpil. «Pa najbrž ne vedó... Kako se kosa drži, prav res ne vedó... Tak travnik —, pokošen pa kakor ostrižena ovca!»

Mencal je po veži in gospodinjo pestil z grajo, ki jo je vedel za vse, kar je kje stalo ali ležalo.

«I, kdo te je tu najel za varuha?» je Kraševčevko pogrelo.

«Kdo si, da me vprašaš tako trapasto?» je revskal. «Boga bi zahvalila, če hočem popravljati za teboj!»

«Tu mi ne boš motovilil, nisem te klicala. Meni se ti za svoje, če kaj imaš!»

O, tri sto Matičkov! Take pa še ne...! Očitek, da je na zapečku in da mu nemara gre le še molek v roke, ga je strahovito privzdignil.

«Ženska, ne govori čez ojnice, ti pravim!» je dvigal rokó in kazal zobé. «In molči, ti pravim, pa delaj, ti pravim, kakor sem ti že nekaterikrat velel, — ne gosteli, ti pravim, ne upiraj se...!»

A ona je cepetala pred njim in sopihala:

«S poti se mi spravi! Jaz gospodarim tu, gospodariti ti, kjer kaj imaš, če imaš!»

«Le stoj, ti!» ji je od jeze ves zardel pretil. «Prav do uma ti povem, da se bo tu in tam godila volja moja, gosteli, baba, ali ne gosteli... To ti enkrat povem, vedi pa za zmerom!»

Debelo se je še priveril in kakor burja odhlačal na Kraševčeve njive, da se mu je vsakdo že od daleč umikal.

Domov se je vračal kaj slabe volje. V mislih je še enkrat strigel hudo besedičnost razdražene ženske in od užaljenosti stiskal pesti.

«O, le počakajte, čeljusti široke! Saj je komaj 'dobro jutro'; ko bo 'dober dan', bo moj, ves moj dan...!»

Pred vasjo ga je prestregla vdova Goršela.

«Kje pa si že bil, ti?» ga je pozdravila.

«Eh, s Kraševčevko sem se lomil», je zamahnil z roko. «Vse ji gre v nič, pa ne vidi. In če ji človek dopove, kaj ni, da bi bilo, ji še prav ni!»

«Vidiš, do mene pa te nič več ni», mu je presekala besedo. «Ali si kaj hud, ka-li?»

«Zakaj neki?» se je nasmehnil in zagledal v njene žive oči.

«Pa vendar —. Saj te tako dolgo že ni bilo.»

«Ali bi prišla rada ljudem na zóbe?»

«Po volji mi pa tudi ni, da bi se skrivala, ko treba ni.»

«Kaj ne veš, kakove križe imam z domačijo?»

«Kakove? Saj si jo dal iz rok.»

«Še zmerom se bojim za njo, ne upam si odmekniti petá, vse bi šlo navzdol!»

«Da, in tako se pekliš nad potrebo, skrbi vkladaš povsod, hvaležen pa, sam praviš, ti ni nihče... Jaz, glej, bi ti bila hvaležna do komolca, ko bi se včasih oglasil in mi pomagal vsaj z dobrim svetom.»

«Storila bi pa nemara le po svoji ženski pameti.»

«O, ti —!» mu je zapretila.

Pa res. Po polju in okoli živine letati mora — sama; prodajati prirejo in pridelek — sama; kupovati, kar domačija potrebuje, — sama; z družinčadjo se prerivati — sama; živeti in se ubijati — sama; povsod in za vse zmerom — sama, le sama, nikjer je ni prave moške roke...

«Še malo potrpi, glej jo, saj sva si v besedi!» se je smehljal.

«Kako se me braniš! Zakaj —? Samo to povedi!»

In on se je šalil:

«Ali mi nisi, ko sem te vprašal, preden sem dal Marički, sama rekla, da se je ženiti dosti kmalu, če je tri dni pred smrtjo?»

«Sem, in zdaj se mi to utepa! Staram se in sama križam z domačijo. Ampak tačas sem mislila, da je zakon trnjev venec.»

«Nekateri vidijo le trnje, drugi le venec.»

«Najbolje store tisti, ki vidijo oboje in po pameti nosijo oboje.»

«Lepo si povedala.»

«O, kmetija pa vdovi rodi le trnje; venec, cvetje ji vene v skrbeh, delu in samoti.»

— Vso pot mu je potlej vrela po glavi misel na Goršelo; kaj bi si tajil, marsikatero mu je godno vzela iz pameti.

«Goršela meni prav, češ, da ni treba več tihotapiti», je poln dobre volje verjel.

Dobro voljo mu je skalil Nace, ki je bil v tem že zvedel za prepir na Kraševčevini in se ga precej lotil, češ, kaj sitnari po njegovi domačiji in žali njegovo mater; prav moško se mu je uprl.

Da se nikoli ne bi bil!

Trlep je kar obstal, da se zet upa upirati. Potlej pa je zdivjal, da se je zgledovala vsa vas. In ko se Nace le ni dal, se je oblastni Trlep zaprašil vanj in ga udaril.

«Jezus, Marija!» je Marička strahoma zavpila in skočila med huda moža; pa Nace ga je že pehnil od sebe, da je nepremišljeni tast omahnil.

«Zakaj me tepete?» je Nace od jeze in užaljenosti hripel, da so se mu besede trgale in zatikale. «Ali zato, ker nočem, da bi mi žalili mater in odganjali družinčad od hiše...? Ha, samo svojim sivim lasem se zahvalite in Bogu, da ste Maričkin oče: — drugače bi se vam zdajle kaj primerilo, to vam rečem in rečem...!»

Trlep je sam spoznal, da se je res nekoliko prenaglil. Molče se je potulil, a jezen je bil, da so ga kar barve spremetale.

«Pa samo, da vem, kako misliš!» je momljal sam vase in begal po polju. «Videli bomo, kdo bo nosil greben....»

III.

Tisti večer je šel brez večerje in dobre besede spat.

Globoka noč se je jokala v temi, vihar jo je tepel, in strah je je bilo same sebe; drhteči bliski so svetili piskajočemu pišu, izza gorá je vanj tulil zamolkel grom.

Trlep, v misli zadolben, je sedel na postelji in klel sina, ki je kriv, da je Trlepovina dobila zeta, upornega pritepenca.

«E, prav meni Goršela...», je na vse kite plel misli. «A Bog vé, da sem jima hotel še dolgo prizanašati; zdaj vidim, da ni treba več...»

Noč je že bledela, pa še ga ni upokojil spanec; malo pred dnem je zadremal in ni dosti manjkalo, pa bi bil zaspal rano uro.

Strahoma je bušil pokonci, se gredoč prekrižal, brž skočil v hlače in čevlje in se prhaje umil na dvorišču pod žlebom.

Po hudi noči je izza svetega Kuma vstajalo dobro jutro, tiho in ubrano kakor deloven človek na posvečen praznik.

Šel je visoko v reber, da bi videl, ali je voda izpodjedla zemljo.

Njive so živele v deževni rosi, ki se je bleščala v ranem solncu, da se najdragoceneji dragulj ne more tako; hosta je v brezvetrju molčala kakor bi počivala od strahu in viharja, ki je snoči grmel po njej; le Témenica se ni mogla umiriti: razburjena in kalna je tresla nizki breg in bežala sama pred seboj.

Trlep je temno gledal po dolini. A pogled na zemljo, ki jo je imel tako rad, se mu je kmalu ublažil.

Oči so mu tipale Goršlovino.

«Pridna hiša...», so mu jo misli ljubile.

«Lepa domačija...», so jo hvalile.

«Kmalu bo moja...» so se prešerno veselile.

Tiho je vse pripravil z Goršelo, a zvedelo se je vendarle.

«Stari Trlep se ženi!» so sosedje kmalu zagnali glas po vsej dolini.

«Ko se grob Trlepki še vlegel ni.»

«Eno v jamo, drugo v slamo.»

«Goršela ne bo napačna.»

«Kaj veš, ljubezen ima peroti, zakon pa bergle.»

«Bogata vdova ni vdova.»

«E, mož brez žene je kakor cerkev brez zvonika.»

«In funt ženskega mesa je dražji ko cent telečjega.»

«Dobro, da sta brez otrok.»

«Anti veš, da jih ne bo?»

«Žena brez otrok — travnik brez trave.»

Oba sta bila močno v zobeh.

Poreden sosed se je na samem lotil Trlepa:

«Da, da, če se star panj vname —. Ognja ni, ognja, tli in smrdi pa zadosti —.»

«Ne dregaj v osir, ti!» mu je kazal zobé.

«Povej no, ljubi ženini mladi, kaj te res tako tišči mleko, da si se dal oklicati kar enkrat za trikrat?»

«Kaj ti mar!» je ženini revsknil in se umeknil kačjepičnemu jeziku.

Noge so ga kar na slepo zanesle med Goršeline njive in travnike. Opojni vonj poljá ga je široko pozdravil, kakor bi vedel, da je prišel gospodar. In gospodar je hodil po grivastih mejah, težkal zdaj všenični, zdaj rženi klas in pasel oči.

Srce mu je bilo zvrhoma polno veselja in ljubezni.

Sosedje so ga opazovali.

«Glejte, Trlep je na ogledih.»

«Samopridnik že prevzema domačijo.»

«Goršela bi lahko dobila mlajega.»

«Gospodarja pa ne boljega.»

«Gospodar... tisto pa: nikjer ga ni nad Trlepom. Ko bi še srce imel drugo, bi bil mož, da ga vsa škofija nima takega.»

Ko so vse pokmetovali vidno in pridno, je bila poroka.

Na novi domačiji je gospodaril, kakor bi bila od nekdaj in za

zmerom njegova. Ampak sredi največjega dela je postajal in se oziral po Trlepovini, lepi, tihi, mirni.

In pogled mu je bil teman.

V vsaki kepi zemlje ondile je trud in znoj Trlepov. Zdaj šari po nji človek, ki nima Trlepovega imena.

Misel je poklicala Janeza, a užaljena in obupana ljubezen se je razjokala in raztogotila nanj. Oči so se upirale na Trlepovino, srce je slišalo njen klic. In bolj ko ga je od daleč vabila, bolj mu je bilo hudo. Najrajši bi bil pustil vse znêmar, pa se ga je držalo s sto vezmi in mu je bilo na poti kakor kost v grlu.

In kar inako se mu je storilo. Dve domačiji sta gledali za njim: prva, ki je iz nje rastel, druga, ki se je vanjo presadil... Srce, lačno zemlje, ni bilo sito, ker mu je manjkalo miru in čiste vesti. Iz doline je dihal veter, noseč s seboj zamolkle glasove življenja, duh vasi in vonj polja.

«Otroci... otroci...!» je vzdihoval in trpel.

Ljubezen, zmerom silnejša, zmerom obupnejša, je pestovala polje, travnike, hoste, ki so šelestele in govorile z jezikom, slišnim samo veliki ljubezni.

IV.

Ko je Janez zvedel, da ga je oče zavrgel, od žalosti ni vedel, kaj bi počel. Sprva se je kar na splav hotel zadreviti domov, da bi se pravdal in gnal za pravice edinega sinu, pa je na prigovarjanje ženino opustil to misel, preračunal, koliko sta si z ženo prihranila v našem denarju, in spoznal, da še nimata zadosti.

«Še kakovo leto, pa bo», sta sklenila.

«Potlej si bova lahko kupila drugo domačijo», ga je žena tolažila. «Pa če bi bila graščina, Trlepovina ne bi bila!» se je v njem z vso bolečino oglašal klic domače zemlje.

«Saj je človek zadovoljen, če nima vsega po volji, tudi z vsem, kar Bog da», je govorila, ker je bila osebenjica in ni vedela, kako globoko gredo korenine ljubezni do rodne zemlje.

Zavest, da ga je oče zbrisal s Trlepovine samo zaradi njegove žene, ga je bolela in žalila zdaj bolj ko kdaj prej.

Zameril je in ni pisal ne očetu in ne Marički.

Prsi so mu bile pretesne za srce, otožnih čuvstev in užaljenosti je bilo toliko, da se ni moglo umiriti. Podnevi in ponoči so mu pred dušo migljali prividi domačije, kakor bežne slike so se mu kazale in mu spet zginjale udelane njive in lepe hoste, a mimo njih je med ravnimi travniki — to je kar slišal — tiho žuborela Témenica in mu budila sladke spomine mladosti in domačnosti.

Še dobro leto ni več strpel, pa se je z ženo in tremi otroki napotil domov.

A ko je stopil pred očeta in ko je videl, kako se je postaral in kako ga peče huda vest, mu je podal roko in ga tolažil, češ, da si lahko kupi dve Trlepovini.

Marička in Nace sta hotela, da bi Janez za prvi čas ostal na Trlepovini.

«Na rodnem domu ne bom osebénkoval», je odkimal.

Tudi Goršela je želela, da bi se nastanil kar pri njej.

«Hvala, ne bom», je odklonil tudi njej in najel borno kočó za vasjo.

To je Trlepa strašno potrló. Spoznal je, da je sebe in sina udaril po srcu, ko je domačijo hotel obvarovati neke umišljene sramote. In tale osebénjica, le kakova ti je!

Lasje so ji dolgi, dolgi in težki, da ji kite komaj imajo prostora na glavi. In oči, čudovite, skoraj nepopisne, polne mehkobe in sinjega poblesčavanja in krotke in nežne kakor daljna dekliška pesem v somraku...!

V srcu jo je prosil odpuščanja in misel mu je od nje begnila do sina, ponosnega in prav trlepovsko samosvojega.

«Čeprav ne za zmerom, za zdaj mu je vendarle tudi osebénjak sin», se je stegoval hudoben jezik.

«Snaho je zmerjal z osebenjico, pa je imela dote, kakor nobena tu pri nas.»

«Zdaj ima napuhnež rep prisekan.»

«Čez sedem let pride vse prav, še stara pratika...»

Z L A T O P O L J E

M I R A N J A R C

I.

O, pomlad, ki zaveje nad logi in vrti...

Sinji nemir me je vsega pregrnil,

v svežost me je obudila dobrava.

Kot da se tujec iz dalje sem vrnil:

Kje se je vzela pojoča bleščava,

kdo naučil je ptice prebirati

zlate strune, ki mrežijo veje,

kaj se izseva iz gozdne odeje

name lahnó osvajalno? Odmirati

sebi — o, duše novo razcvetanje!

Kaj si pomlad, ki zaveješ nad logi in vrta...

II.

Z dlanjo sem si prekril oči:
Tvoja senca je segla iz mrtvih dni...
Tvoja roka iz mojih koprenastih sanj,
iz srebrnih noči in pojočih iskanj...
O, ko sem zaživel od Tebe prevzet,
spalil ta žar je moj sinji svet.
In poslej samo še: jaz in ti...
Z dlanjo sem si prekril oči.

III.

Pusti me, pusti samó
zreti vse ure tako.
Solnce se z nebom igra,
z ljudmi in zemljó.
Svet gre pred mano v vsešir,
ves je svetel ta nemir,
vse je preplaval dan
kakor blesteč ocean.
Gora, reka, drevo...
ptica (še misel za njo),
klic in spev... zašumi
val in se spet spokoji...
Mati, sestra in brat,
drug, deklè... kam jih iskat!
Ljudstev upor in vihar...
V dih jih presojil je žar.
Svet je vzcvetel pred menoj
božji in v gledanju moj.
Kje mi je dom? Glej: vsemir...
Domu ni konca nikjer.

IV.

Tiha je pot skozi brezove gaje,
vse je bleščavost, vse je sinjina.
Radost brezbrežna kakor ravnina
se je zgrnila čez solnčne te kraje.

Komu zakličem besedo naj živo,
kdo jo prestreže, kdo jo umeje?
Trave šumljajo, klasje se smeje,
breze kihitajo se porogljivo.

Vtaplja zavest se v brezčasje... Beseda
zdaj se je kakor v bojazni poskrila,
da bi teh bistrih sončav ne skalila,
ki jih srcé le gleda in gleda...

P L A N I N A

ČRTOMIR ZOREC

Pomlad plane v gore čisto nenadejana: zdajci zakrvave skale v rdečem slečju, nenadoma vzplamte plameni zelenih trav po pobočjih, trenutek za mrzlimi vetrovi dehnejo tople sape iz doline; solnce zasiže topleje in svetleje, preseneti ozebnike in snežišča, ki se vsa jezna in užaljena izjočejo v drvečih hudournikih, da so prestrašene struge in doline...

Tako nenadejana je prišla v Andreja ljubezen. Ozrl se je na Anisjo, samo trenutek, in že mu je bilo srce močnejše, zmerom silnejše, da ga je bolelo. Še enkrat se je ozrl na Anisjo. Zdaj ni več odmaknil pogleda od nje, ni mogel in ni hotel. Sedela je nekoliko vstran in gladila mlado travo in ponižne cvetove. Bila je kot roža med rožami, mlada in lepa. Andrej jo je prijel za roko, narahlo in pobožno, kot za svetost:

«Anisja...»

V to samo, edino besedo je položil vso svojo mlado, vzcvetelo ljubezen, polno plahih slutenj.

Zagledal se ji je v oči: modre oči Andrejeve so utonile v črnih Anisjinih in govorile:

«Anisja, glej to modro nebo! Zaradi tebe je tako modro in tako lepo. Tisti beli oblački, ki prihajajo izza grebenov kot čreda belih ovčic, so te prišli gledat, kraljico gora. Gozd tam spodaj v dolini poje, to nizko borovje po pobočjih dehti in valovi samo radi tebe, Anisja. Nikoli še ni ta bistrica v jarku tako vriskala kot danes, ko si prišla na planine ti in prinesla s seboj pomlad.»

Anisja ni rekla na to ničesar; obrnila se je in je zagledala za seboj cveteč grm rdečega slečja. (Prej ga ni videla; nemara je vzcvetel s to ljubeznijo?) Odlomila je vršiček in ga vsa zardela vrgla Andreju.

In on je bil zmeden od prevelike sreče in ni vedel, kam bi se del.

Mlada ljubezen se boji in ne ve, kam bi, da bi bila bolj sama in varna. Tudi Andrej se je zbal komaj spočete sreče in se je strahoma prikradel do Anisjine roke in jo poljubil.

Potem sta oba dolgo molčala in gledala nebo in zemljo. Sanjala sta. In se je kdo prebudil iz sanj pa se je bal motiti in je sanjal naprej.

Zdajci so se nagnetle okoli njiju črne in bele ovce, od vsepovsod so meketale in se prerivale in se čudile dvema človekoma, ki sta tako tiho sedela in gledala solnce. Vedno večja gneča, zmerom glasneje meketanje ju je prisililo, da sta vstala in se odpravila na pot. Le s težavo sta brodila skozi to ovčje morje in njune noge so čutile vso toploto ovčje krvi in vso mehko bo nežne volne. Tu pa tam je v gneči, med velikimi ovčami, cvileče pomeketaval mladič, morda, ker se je bal, da ga stro, morda zato, ker je tako majhen in mlad. Anisja je vzela belega jančka v naročje in ga je ljubila kot otroka. Medtem je Andrej razdelil to živo jezero in spet sta bila sama s svojo ljubeznijo.

Zmerom više in više sta prihajala, zmerom bolj daleč od kalnih dolinskih voda, zmerom bolj globoko v gorski svet ju je vedla pot. Poldanske sape so že vele od juga. Hitreje sta stopila; saj je postajal zrak zmerom čistejši, solnce je bilo zmerom bolj svetlo in veselo, zmerom lepše so dehtele rože in trave so bile vedno bolj zelene in mlade...

Hodila sta med lesketajočimi snegovi, prodirala skozi rušje in ga božala z rokami, ubožca, ki mu plazovi ne dajo, da bi zrastel. Previdno je peljal Andrej svojo gospodično po gladkih policah in ji pomagal čez stene in žlebove. Brezskrbno sta zmagovala steno za steno, zmerom več in globokejših prepadov je bilo pod njima in niti pomislila nista, da more en sam omahljaj uničiti to komaj zbujeno ljubezen in srečo. Mlademu človeku se hoče naporov, bojev in zmag, nevarnosti ne pozna, hoče se mu vedno novih poti, novih možnosti in se ogiblje vseh varnih in shojenih steza. Mlad človek hrepeni po svobodi, po doživetjih, in otopi, če ga vkuješ v življenje, ki ga žive stari ljudje.

Andrej in Anisja sta imela vsak svojo svobodo, vsak svojo vero v zmago. Verovala sta vsak v svojo srečo in v Boga. In zdaj, ko sta bila združena, sta bila dvakrat bolj svobodna, dvakrat bolj verujoča. Vedela sta, da je Bog, ki je ustvaril mladost in ljubezen in da bi ne bil Bog več Bog, če bi uničil to svoje najlepše, kar je dal človeku. Zato sta bila pogumna in sta brezskrbno plezala više in više. Okleščeni in skrivljeni macesni so moleli iz skal in se šibili v vetru. Tiste poslednje njihove veje so hotele z vetrom v višino. Bil je visok dan, ko ju je presenetil vrh. Vse dotlej sta

molčala. Zdelo bi se jima kot greh, če bi drug drugega motila v sanjah in v pogovoru duše z rožami in travami. Skalam sta pripovedovala svojo povest, slečje ju je poslušalo in drhtelo v cvetenju in v rasti. — Tačas, ko sta stopila pod vrh, je hotela Anisja spregovoriti. Bila je vesela in se je hotela Andreju zahvaliti, da jo je pripeljal tako visoko, v tako sveto samoto. Ko pa ga je pogledala, je videla, da so se njegove oči oprijele za vrhunec gore, videla je, da so mu ličnice izstopile in polt potemnela, nosnice so mu plale kot konju dirkaču in hrbtenica se mu je ključila in napenjala kot čakajočemu pantru.

Andrej je pozabil na Anisjo, pred seboj je imel vrh in ničesar drugega. Nezavedno je izpustil Anisjino roko, vrgel s sebe nahrbtnik in srajco in zdirjal v višino. S spočitostjo je preskakoval skale, se vzpenjal po gladkih ploščah in kot mlad jelen planil na vrh. Tam je obstal kot vihar in se zavriskal čez vse planine, čez vse vrhe...

Potem so se mu oči izgubile v modre daljave... Tu na vrhu je stal, zmagovalec na gori...

Anisja je prišla za Andrejem in se ustavila pod vrhom. Njene oči niso videle vrha, njene oči so videle samo kip na gori, kip moža, ki ga ljubi njeno srce. Njeno uho ni slišalo zavijajočih vetrov, slišalo pa je Andrejev klic zmage, ki je še zdaj zvenel. Zmerom je sanjala balade o vitezi, ki zmagujejo, zdaj je stal vitez pred njo in jo ljubil. V njej se je ljubezen umeknila spoštovanju. Andrej je stal še zmerom na vrhu gore, nem in nepremičen. Vihar je naraščal in gnal meglo in oblake s seboj. Anisja je počenila v zatišje in se ogrnila. Hotela je poklicati Andreja, pa se je zbala, da bi ga zmotila v mislih. Gledala je, kako se veter igra z njegovimi lasmi in kako se mu viharji in oblaki zaganjajo v gole prsi, v prsi zmagovalca višin in vladarja razdalj. Zdaj pa zdaj se je skozi vihar in oblake prikradel solčni žarek in se odpočil na Andrejevih prsih. Anisja še zmerom ni umaknila pogleda, v njej se je zbudila ženska, ki se je naslajala nad rjavo moškostjo, vzbujačo ji utajeno hrepenenje in temne želje. V Andreju je zdaj zagledala moža, ki so ga iskale in se ga bale vse njene dekliške sanje, njegovo telo je bilo tisto, ki jo je motilo in dražilo v tistih nočeh brez spanja, ko so v njej kalile skrite rasti in se budila neznana snovanja. Tam na vrhu stoji prav tisti, čigar podoba jo spremlja povsod, prav tisti: širokih rjavih pleč, dvignjene glave, vihrajočih las in oči mu zro čez vse prepade in čez vse vrhove.

Megle so se dvignile, vetrovi so upadli in spet je sijalo solnce, lepše kot prej. Andrej pa je še zmerom stal na vrhu, nepremičen,

nepremagljiv. Zdaj so žarele njegove prsi kot svež bron in njegovi plavi lasje so bili čisto zlati od solnca. Pogled Andrejev se še ni vrnil iz modrih daljav ...

Tiho je prišla Anisja na vrh, stopila tik za Andreja in ga pogladila po laseh. Andrej se ni ozrl, se ni ganil. Bilo ji je hudo in mu je ihte počenila k nogam. Šele zdaj je Andrej odtrgal oči od daljav, se ozrl in bil ves zmeden, ko je videl Anisjo, jokajočo in zrušeno. Vzdignil jo je in ji položil njeno glavo na srce. Bila je v zavetju pred vetrom, kot golobico so jo čuvala njegova pleča in ni se ga bala čisto nič.

Stala sta na vrhu gore dva človeka, nad vsemi vrhovi, nad vso zemljo, in sta pela hvalo planini. Zdelo se jima je, da bi storila greh, če bi spregovorila navadno besedo; zato sta pela, tiho in brez besed. Sprva jima je pesem bila tiha, potem pa se je razgorela v visoko pesem, se zlila v pesem vetrov in prešla v sozvočje s šumotanjem nizkih voda. Planine so pele ž njima, lepe zvezde na azurnem nebu so odpevale. Iz gozdov, ki so peli in šumeli v dolini, je prihajal odjek. Tam za gorami pa so pritajeno tulili čakajoči viharji.

Človek je na gorah pobožen, tam je najbližje Bogu, tam je najbolj daleč od ljudi in od kalnih voda v dolini. Andrej in Anisja sta stala na gori vsa čista in molila. Doživljala sta skrivnost gore in razumevala modrost zemlje.

Veter se je pomirjal, postajal len od popoldanskega solnca in se ulegal na travo in spet z muko gnal v višino. Z vetrom je postajala tudi pesem Andreja in Anisje tišja in je čez čas zamrla.

Spustila sta se niže, poiskala prisojno odvetrno zelenico in se utaborila na njej. Andrej si je postavil stojalo in pripravil platno in barve. Pogled mu je spet splaval čez vrhove, zdaj ves nemiren in iskajoč, na vsakem vrhu se mudeč, v vsako razpoko so mu silile oči, se obešale na vsak greben in z vsakega vrha drsele po pobočjih v zamolklo dolino, kjer se je pomlad že prelivala v poletje. Pogled mu je šel čez taleče se snegove, se lovil z žarki, ki so tu pa tam padali v skrite jarke, se vzpenjali po mokrih stenah in se spet zlivali v solčno morje, ki je valovilo v višinah. Andrejeve oči so iskale motiva. V njem naj bi bila zgoščena vsa ta nedopovedna lepota in veličina gora.

Ko je zarisal na platno obris in si zmešal barve, je prisedla Anisja. Že prej, ko so mu oči begale po grebenih, je prišla v sozvočje ž njim. Njene oči so iskale z njegovimi, božale in se radovale vsake najdene lepote. Njeno telo je z njegovim drhtelo, se vznemirjalo in umirjalo. Zdaj je bila tik ob njem, da je čutila toploto njegovega nastrojenja; svojo roko je položila na njegovo

in ga ni čisto nič ovirala, nič motila — bila je v sozvočju ž njim. Andrej je slikal kakor bi igral vijolino. Čopič se je vozil po platnu. Sled za njim so bile mehke trave, razpokane, ogrete skale, veder zrak in modro nebo. Dehnil je na platno hlad snega in hlad sence, dehtenje skritih rož in samotnih macesnov. Oblak je priplul po nebu, Andrejevo oko ga je pogledalo, roka ga je prenesla na podobo. Andrej se je široko nasmejalo:

«Vidiš, Anisja, na nebu splahneva ta oblak, še trenutek in ne bo ga več. Ukradel sem ga z neba!»

Anisji se je res zdelo, da Andrej ni slikal z barvami, ampak da je dajal na platno sočno travo, sneg in kapljajočo vodo, solnce in sence, dehteče zelenje samotnih viharikov nad prepadi in da je tisti nasmejani oblak res strgal z neba in si ga dal na svojo podobo. Nekam vse večje, svetejše so bile planine na platnu, nebo je bilo prijaznejše in bolj modro.

«Andrej, tvoje gore so lepše in mogočnejše, Andrej, ti ljubiš planine kakor nihče na svetu. Povej mi, Andrej, kdaj si jih vzljubil tako močno in jih občutil tako globoko?»

Tesno se je privila Anisja k Andreju. Narahlo jo je stisnil k sebi: «Takrat, ko še nisem vedel zate in ti ne zame, sem bil mlad šestnajst let. Poznal sem že planine in planine so vedele zame, ki sem sam samotni hodil mednje, jih osvajal in ljubil. Pa se mi je v tistem šestnajstletnem popju odprlo srce in so se razprostrle roke. Hotele so objeti ves svet, naročje pa je ostalo prazno. Zbežal sem v planine, da bi izlil iz sebe vse, dolgo kopičeno in zatajevano. Cvetel sem v vsej svoji razkošni mladosti in nisem vedel, kam bi ž njo. Hodil sem po gorah kakor da iščem triglavske rože, brez smeri, brez cilja. Včasih, ko je bil pod mojimi nogami prepad, me je obšla vrtoglava misel, da bi se utrgal s tega sveta. V vseh takih blaznih trenutkih so me varovale gore, skale so mi, vsemu razgretemu, vdehnile upanje in vero v življenje; in sem bil ponosen in vesel, da imam svojih šestnajst let, dvoje rok in modro nebo nad seboj.

Vedel sem, da je bilo vse to moje beganje po planinah, vsa ta moja stremljenja v daljavo in v višino, vse pričakovanje, ki je bilo v meni in vsa hotenja le klic po ženi, po ženi lepoti in po ženi samici. Bolelo me je telo in duša je koprnela vsa neučakana. Hotel sem ven iz sebe in sem te klical v pesmi, ki je nisi čula takrat. Morda je bila pretiha, preboječa, da te ni dosegla. Morda ji nisi prisluhnila, tej pesmi iz daljine? Slišale pa so jo rožice in trave, slišale so jo ptice in so ji odpevale. Najbolj natanko pa so jo čule planine; zato sem jih vzljubil z vsem svojim bitjem in žitjem, nanje sem zлил svojo mladost. Moral sem jo zlit v

nekaj, drugače bi se zadušil od nje. In še nisem bil umirjen. Ne vem, ali je tudi z drugimi mladeniči tako kot z menoj. Naj bom kjerkoli, naj mislim karkoli, povsod mi je žena pred očmi. Vsi boji, vse zmage radi nje. Vse moje sanje, ki so plule družno z orli nad gorami, so iskale tebe, Anisja...»

Tesno je bila Anisja ob Andreju, zdaj se je privila k njemu še tesneje.

«Bil sem ukovan v mesto, hodil sem v šolo in upiral oči v črno tablo; zunaj pa so gorela jutra v solncu. Tisti čas so se zbudila v meni dolgo zadrževana koprnjenja po svobodi, vsem in vsemu na kljub, sem pustil šolo in postal slikar.

Zdaj hodim na gore. Hočem jih povelicati, oslaviti in odkriti njihovo skrito lepoto. Hočem biti slikar gora, teh naših visokih in ponosnih gora. Hočem, da goré v vzhajajočem solncu in da krvavé v zahajajočem, da kipé do neba. Naj ga podpirajo ali predirajo, moje gore so visoke. Sneg na mojih podobah mora biti mrzel, skale morajo biti hladne od vetra ali tople od solnca. Ko slikam, se mi zdi, kakor da molim; vem, ta moja molitev je segla gor do neba. Tebe mi je poslalo samo nebo, ti si tista, ki sem jo iskal tako dolgo in jo gledal v vseh Madonah.»

Anisja ni mogla več odoleti svoji vroči krvi, rojeni ob morju, in je vsa divja objela Andreja; moža, ki ga je čakala tako dolgo. Andreju je bilo nerodno, ni bil zmožen tolike čuvstvenosti, njegovo telo še ni bilo prebujeno, kri je še spala. Njenih svetlečih se oči se je skoro zbal, vendar ga je toplota njenega telesa omamljala, vedno bolj in bolj. Tudi Andrej je poljubil Anisjo in jo prižel k sebi, da je zbolelo oba. — Ljubezen je vriskala, vsa sproščena in netajena...

Ugašajoče solnce je ogrelo sapo, ki je planila iz doline, da jima je bilo v ljubezni še topleje. Planine so cvetele, snegovi so bili rožnati. Bele megle so se pričele tiho plaziti po stenah, se prijemati za razpoke, se obešati na vsak rob, na vsak pomol. Na vrhovih so se trgale, z grebenov so vihrale kakor grive na konjih. Dolina je utihnila, le veter je plul in pel čez gozdove. Čez čas je še veter utihnil, še gora je prestala brneti v svojih globokih sanjah. Postala je tišina, za katero sluti človek vse mogoče in ne ve, kaj bo za njo. Boji se tišine in se hoče z nečim zamotiti, z nečim pregnati to vzdušje, polno zlih slutenj.

Še zmerom je slonela Anisja ob Andreju, še zmerom ga je dražila toplota njenega mehkega telesa. V Andreju so divjale neznane sile, njegova kri je rjovela od neznanih plamenov, ki so boleli, strašno boleli.

Odtrgal se je od Anisje in šel pospraviti barve in drugo, zakaj

solnce je padalo niže in niže. Ozrl se je Andrej na ljubico in jo je videl, kako ji je splaval pogled za umirajočim solncem. Šele zdaj jo je videl z očmi, šele zdaj, ko je vzljubil tudi njeno telo, je videl barvo njenih las in barvo njenih oči. Bila je kakor Lepa Vida, njena bela koža je bila kot sneg v mesečini in roke so ji bile nežne kot roke renesančnih Madon.

V tem trenutku je videl in spoznal nedotakljivo svetost njene lepote, je ubil v sebi vse tiste komaj zbudjene, pa že tako boleče nagone. Stopil je k njej, spet ves čist, in jo je zavil v plašč, zakaj gore so bile že oblite od krvi zahajajočega solnca in mrzli vetrovi so prišli bogve odkod in ju zavili v svoje hladne koprene.

V svoji divji mladosti je zagrabil Andrej Anisjo in jo odnesel na vrh, da sta se mogla še posloviti od solnca. Veter se je gnal za solncem kot bi se hotel ogreti, samotne ptice so se dvigale iz dolin in poletavale med žarki. Rdeč cvet se je nagnil za grebene. Andrej in Anisja sta ostala sama. Stala sta na vrhu gore, oblita od mavričaste zarje, in pela tiho večerno pesem.

Spustila sta se z vrha in bila vsa začudena, ker je bila noč tako blizu. Megle so neslišno padale čez grebene v dolino, zvezde so že mežikale in jih je bilo zmerom več.

Andrej in Anisja sta šla v dolino. Na parobku najvišjega gozda sta se ustavila, si razpela šotor in zanetila ogenj, ki je bil živ in poreden, vstajal visoko in padal globoko, prasketal, pel in vriskal.

Mladost ljubi silno in močno, nikogar se ne boji, ko se zave svoje pravice in moči, ničesar se ne sramuje, ko se vzburka v njej kri in nagon. Andrej je objel Anisjo in bilo je, ko da jo hoče zdrobiti, spustiti je ni mogel več. — Pod snegom šume toplejše vode, pod vodami gori ogenj, ki je hujši od ognja. Tudi Andrejeva kri je bila vroča kot lava v osrčju zemlje.

«Anisja, Anisja, ali ne slutiš moje krvi, ki rjove in tuli? V meni se je zbudila žejna moška slà, ki se steza po tebi in ti grozi. Ali se me ne bojiš?»

Anisjina lica so bila zardela, morda od ugodja, morda od ognja, kdo ve? In razigrano se je zasmejala Andreju:

«Kaj me bo strah, kaj me bo strah, saj si pri meni, fantič mlad.»

«Ne razumeš me, golobica; danes je sijalo solnce vroče in je vžgalo mojo kri, moje telo, ki te hoče in te ne spusti.»

Andrej jo je prijel še močneje, objel še tesneje.

Pozabila sta na ogenj, ki je ugasnil. Zdaj so bile videti bele njive po pobočjih, skalne poljane so že pokojno spale.

Neznan strah je prešinil Anisjo: «Andrej, glej, tam nad belim snegom letajo črne ptice, moj Bog. Glej, še zvezda je padla z

neba.» Utrnila se je Anisji solza iz očesa, zaihtela je v noč:
«Andrej, daj, povej, ali si še pri meni?»

«Anisja, ne joči se, in bodi varna, jaz sem tvoj vitez. Kaj se bojiš življenja, ki je v meni?»

«Andrej, bojim se te, ker te ljubim, bojim se same sebe, zakaj tudi v meni gore neznani plameni in me hočejo ubiti, tako bolé...»

«Anisja, ne boj se teh utajenih kaljenj v sebi. Ne vem, čemu se ve mlade deklice bojite življenja in mladeničev, ko ste vendar lepe in mlade samo zato, da ste bolj zaželeni in bolj njihove, da jim bolj vžigate domišljijo, ki jim vcepi drzno željo, da bi bili kapitani in da bi osvajali daljna morja in zemlje. Vse radi vas in vaše lepote. — Saj je tudi roža lepa samo zato in dehteča, da privablja metulje, ki ji prinaša sladkost in radost. Košute vabijo jelene, ki so močni in ki najglasneje rukajo v jutranji gozd. Zato se ne boj, Anisja! Življenje se mora živeti tako, kakršno je, ni hujšega kot kesanje za nežito mladost. Potem je življenje kakor spanje brez sanj.»

Čisto se je stemnilo, z nočjo je prišla skrivnost med njiju. Skrivnost! Kdo bi jo spoznal, ko se pa skriva za rdečico in tajenjem? Legla sta v šotoru in hotela zaspati. Bila pa sta mlada in zdrava... Potem sta sanjala o vijolicah, tistih belih in majhnih, ki cveto le na planinah, sprehajala sta se med zvezdami, do samega solnca so segle njune sanje.

Preden je vzrasla zlata roža na vzhodu, sta vstala in hitela na vrh; vetrovi so gnali mrazove od snežišč in vse je vonjalo po jutru. S prvim žarkom sta skočila na vrh in v mladem solncu sta bila vsa čista.

T A N J A

MIRKO KUNČIČ

1.

Tanja,
moja davna sladka sanja — — —!

Nagelj vene od bridkosti,
noč daljinam zvezde proži.
Veš: še njej se po mladosti
najini neskončno toži...

Tanja,
moja davna sladka sanja — — —!

Dolgčas zdaj je brezam belim.
Piš jesenski nežno, vroče

dni jih najinih spominja.
Vsa aleja tiho joče ...

Tanja,
moja davna sladka sanja — — —!

Vse so pesmi izzvene.
Zdaj sem sam in kot brez doma.
Grob ob grobu ... Brez odziva
vzdih za vzdihom v prošlost roma — — —

2.

Moje misli so trudne, moje misli so bolne —
deklica moja, vrni se!
Tiho kot zvezda z jasnine-davnine
v noč moje duše utrni se.

Moja ustna so žejna, moje želje brezmejne.
Joj, saj še nisva izpila do dna
čaje z napojem vseh tajn in sladkosti —
in že si odšla.

V kaplji poslednji je višek ekstaze.
Prazno bi čašo ob breznu razbila,
brez besed sentimentalnih in bridkih
se od trenutkov opojnih ločila — — —

3.

O, ko boš prišla
kot bajka vsa lepa po praznični cesti —
spustil bom, spustil bom črne gardine,
ugasnil vse luči, vse grenke spomine,
zatonil do dna,
napil pozabljenja se do nezvesti.

In ko boš odšla —
duša ne bo mi več žalostna:
samotni in z žalno zaveso zastrti
dovolj bo opoja in sreče do smrti ...

4.

Sanjal nocoj sem o tebi, Tanja:
breza vsa bela nad mano se sklanja,
breza vsa žalostna z listi trepeče,
z glasom turobnim mi v dušo šepeče:

— Ob gluhi nočni uri
v zakotni ulici predmestja
odpro se težke duri
in zagonetnih senc utrip
vznemiri bučna pesem cip.
Od tam se je utrnila
ko tat in k meni vrnila
vsa blodna in uboga,

«O sestra breza — leto dni ...
Bridkosti moji konca ni.
Glej, spet sem spomnila se nanj.
Umrli bi od sladkih sanj ...
Pozdravljen, gaj spominov!»
Ob meni se je razjokala,
kot senca blodna odbežala
nazaj —

v pekel strasti in greha — — —

Sanjal nocoj sem o tebi, Tanja.
Zdaj je vse proč. Vsa odurnost spoznanja
zagrebla se v dušo kot brušen je meč:
zdaj vem, da ne vrneš se nikdar več!

KNJIŽEVNA POROČILA

Frana Maslja-Podlimbarskega zbranih spisov II. zvezek. Uredil dr. Janko Šle-
binger. V Ljubljani, 1928.

Po daljšem presledku je izdala Tiskovna zadruga drugi zvezek spisov Podlimbarskega, ki datirajo od 1903. do 1907. leta, ko je pisatelj služil kot računal-
ski častnik v Terezinu in Olomucu. Intenzivno in z ljubeznijo se je spominjal
svoje domovine, to izpričuje «Potresna povest», ki tvori glavni del te knjige.
S svojim delom si je ustvaril Podlimbarski solidno ime v našem slovstvu,
njegovo pripovedovanje je mirno in objektivno, brez bleščečih utrinkov in
fraz, brez artistične muzikalnosti in fantastičnih domislekov, le mestoma ga
prepleta zdrav humor, karakterističen za njegove osebe. Literarna zgodovina
mu je odmerila mesto med Kersnikom in Detelo, ki sta oba njegova bližnja
rojaka. Sosedje so si po rojstnih domovih, in nedvomno je to odločilno vpli-
valo na način njihovega pisateljevanja, ki je sorodno vsaj tam, kjer so za-
jemali motive iz rodne kraja, jih oblikovali v istem milieju in risali podobne
značaje. Tako je na primer skopuški stric Andrej v «Potresni povesti» brat
skopuha Vrbana v Detelovi povesti «Gospod Lisec», le da je Podlimbarski
podal samo senco njegove trde sebičnosti. Ne trdim, da je kopiral, ali prav
lahko sta imela oba isti model pred seboj. — Podlimbarski velja za realistič-
nega klasika, za kar ga usposablja njegovo zdravo gledanje in objektivno
risanje domačih razmer in ljudi. «Potresna povest» opisuje dovtipno in tragi-
komično življenje in strah gorenjske vasi, ki ga je preživela v potresni noči.
Potresa pisatelj sicer ni sam doživel, opisal ga je na temelju pripovedovanj
in časopisnih vesti. In to se pozna tudi povesti, kateri manjka globoke plastike
in pristnega občutja, zdi se feljtonska; čeprav je potres temelj, na katerem
sloni vse dejanje, pride kakor deus ex machina. To je čutil pisatelj sam, ko
omenja Manzonija in njegov roman «Zaročenca»: «Lahko je razgrnil pred
svoje neštevilne bralce kos zgodovine svojega velikega rojstnega mesta in jo
mojsterski spojil z osebami svoje imenitne povesti, ker kamor je pogledal, tja
je lahko tudi segel po vzroke onih strahovitih šib božjih. Kje je nam iskati
vzrokov kranjskega potresa, ko so skriti v kamenitih skladih zemlje na še ne

do kraja razjasnjenem delu prirode?» — Osebe je pisatelj podal brez globlje oznake, ali pa jih je čudno karakteriziral, n. pr.: «Le mladi Anžič se za vse te pogovore že ni nič menil. Smatral bi ga kdo za moderen kip, v naglici izklesan, predstavljajoč bednega in mršavega socijalnega demokrata.» — Profesor Danič je tip nekakega idealnega učenjaka, njegovo znanstveno delo pa je grdo in naivno takole povzeto: «Vedno se je nahajal v kruti borbi, v literarnem klanju. Zdaj se je pulil zaradi naglaskov, najdenih v kakšni knjigi, zdaj se je prepiral z učenjakom Goremiko zaradi kakšne slovniške oblike, in glej — zdaj mu je razpraskal modrijarh Steber lice, ker je našel pri njem neslovensko besedo.» — Nekako okorno se pomika mimo nas kalejdoskop potresne noči, nazadnje se razblini vse v par tragikomičnih epizod, od katerih je nekatera čustveno in markantno podana. V celoti pa je «Potresna povest» eno lažjih del pisateljevih, ki ne napravi posebnega vtisa na čitatelja.

«Moravske slike» so neke vrste potopisi ali narodopisi z gospodarskimi in političnimi opazkami. Pisane so poetično in z velikim domoljubnim zanosom. V njih se nam odkriva široka in plemenita duša pisateljeva, ki čuti in trpi z vsemi bednimi in ponižanimi. Interesantno je podana vas Znorovo, kjer obstaja neke vrste amaeonski družabni red, kakor je slišal: «Moške je pograjala, rekoč, da so večinoma pijanci in zapravljevci in da ji nekateri prav nič ne ugajajo, četudi so vsi bogaboječi in radi hodijo v cerkev in na božja pota; a pohvalila mi je Znorovčanke, ki so silne, trezne in krepke in se glede na jakost ne ustrašijo nobenega dragonca. Zato je v Znorovu ženska gospodar. Ko bi moški gospodarili, bi kmalu zapili dom in posestvo, zato mati izroči grunt hčeri in ne sinu, ki se mora ženiti iz hiše.» — Te slike so klasične ter zaslužijo, da se razširijo po berilih zlasti med našo kmečko mladino.

«Pero in perica» je daljša črtica, ki nekako ne spada v naše okolje. Karakteristika oseb pa je zelo plastična, zlasti naduti častnik, ki noče poznati svoje matere, je risan ostro in izrazito. V uvodu je urednik podal vse, kar je značilnega za poznavanje pisatelja in njegovega dela.

C. Golar.

Janko Orožen, Zgodovina Celja. Celje. Goričar & Leskovšek. I. del. Prazgodovina in rimska Celeja, z arheološkim vodnikom po muzeju, mestu in okolici. 144 str. in 32 slik.

Po dolgih pripravih, ki so jih pač prekinila vojna leta, je končno leta 1925. izšel Abramičev Vodnik po Poetoviju. Vrsta arheologov je opravila lepo število izvrstnih predel o Poetoviju, izkopanine so prinesle množico materiala, — saj je bilo kopanje v Poetoviju olajšano s tem, da moderno in antično mesto nista ležala natanko drugo vrh drugega, — pa vendar je poteklo več let, da je mogel iziti Abramičev Vodnik, ki pa je moral vzlic znatnemu naporu in kljub dejstvu, da je pisec, kakor morda nihče drugi, veščak poetovijskih spomenikov, vendarle pustiti mnogo problemov nerešenih. Tem bolj presenetljivo je bilo, ko je zdaj nepričakovano, ne da bi strokovnjaški krogi kaj vedeli o tem, izšel arheološki vodnik po Celji. Razmere v stari Claudiji Celji v istini niso lahke za strnjeno publikacijo. Res da imamo vrsto predel, a ta so večidel antikvirana, izkopanine se je izvršilo razmeroma malo, te pa se otežujejo še zaradi tega, ker moderno mesto leži natanko nad antičnim, skratka, arheolog bi moral opraviti še dokaj podrobnega dela, preden bi mogel misliti na strnitev rezultatov. Tem bolj je treba občudovati pogum, s katerim prinaša zdaj mlad gimnazijski profesor iz Celja v okviru «Zgodovine Celja» v prvem snopiču pregled predzgodovine in rimske Celeje, Pisec, Janko Orožen, se vsekakor ne obrača toliko do strokovnjakov, kakor pred-

vsem do širšega občinstva, ki mu hoče nuditi arheološki vodnik po mestu in okolici. In v tem pogledu nam bodi knjižica kljub mnogim pogreškom in nedostatom, ki imajo svoj vzrok v gori navedenih okoliščin, srčno dobro došla! Knjižica se deli v dva glavna dela, zgodovinskega in arheološkega, ki imata še geografsko-geološki uvod. V zgodovinskem delu obravnava pisec predvsem predzgodovinsko dobo, nato v raznih pododstavkih rimsko Celejo: osvojitev vzhodnoalpskega ozemlja, vloga Celeje v upravi Norika, uprava mesta in prebivalstvo, češčenje bogov, krščanstvo, topografija, zunanja slika mesta, upravno ozemlje municipija Celeja in rimske ceste, Celeja in sodobni dogodki, propad, preiskavanje Celeje. Dispozicija bi nemara utegnila biti bolj posrečena, a v glavnem je vendar povedano vse, kar ima pisec povedati. Arheološki del prinaša najprej vodnik po muzeju, nato po antičnih spomenikih v mestu in okolici ter končno seznam odnesenih ali izgubljenih spomenikov, za kar smo avtorju posebno hvaležni. Konec tvori seznam literature, ki bi se vsekakor moral izpopolniti. Tu kakor tudi v seznamu literature k drugemu zvezku pogrešamo predvsem Pircheggerjeve *«Geschichte der Steiermark»*, ki je vendar temeljno delo za vsakogar, ki se peča s spodnještajersko zgodovino. Da je piscu odšla vrsta novejših del, je odpustljivo. Mnogo materiala, zlasti za predzgodovino naših krajev nudi zdaj Valterja Schmida poročilo o rimskem raziskovanju v osrednjem Noriku (*Noricum Mediterraneum*) v XV. Bericht der röm.-germ. Kommission 1924. Za početke krščanskega življenja v Celeji bi bilo zdaj primerjati: R. Egger, *Frühchristliche Kirchenbauten im südlichen Norikum* (1918), nadalje I. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces Danubiennes de l'empire Romain* (1918). Fr. Kovačič je napisal v Strena Buliciana izrpen članek o Celeji v starokrščanski dobi: Petovij in Celeja v starokrščanski dobi. Za Gaudentijev napis, ki ga sicer pisec datira veliko prerano, saj spada šele v 6. stoletje, je danes temeljne važnosti Eggerjev komentar v *Mitteilungen des Vereines klass. Philologen*, Wien IV., str. 1 ss. Tam se izvaja tudi, da *«Fervidus leo»* nikakor ni arianizem, temveč samo splošna formula, itd. Pač so se deloma izrabili Abramičev Poetovio za razpored snovi in Gubojeva *«Geschichte der Stadt Cilli»* za vsebino, a piscu je le prečesto povzročala dokaj težave predelava snovi, ki mu je v bistvu vendarle tuja. To se tekstu, žal, pogosto pozna, posebno na mestih, kjer učinkuje naravnost diletantski. To pa vendar ne sme ovirati, da ne bi knjižici želeli razširitve v najširših krogih. Spričo pomanjkanja znanstvenih moči je treba dvakrat pozdraviti, ako se mlade sile z ljubeznijo in vnemo lotijo dela. Zato naj tudi ta ocena ne sega preveč v podrobnosti. V naslednjem hočem pravilno ugotoviti samo par stvari. Predvsem se mora odkloniti zastarela, a iz lokalno-patriotičnih vzrokov vedno znova se ponavljajoča trditev, češ, da je Celeja bila kdaj sedež cesarskega prokuratorja v Noriku. Sedež prokuratorja, ki v ostalem eksistira že pod Augustom, najsi tudi se je provinca še do Claudija uradno nazivala regnum, je bil do markomanskih vojen Virunum. Kajti le tam se najdejo spomeniki upravnih organov iz stanu cesarskih osvobodencev (*Augusti liberti*) in cesarskih sužnjev (*servi*), dočim je imela Celeja kot mejno mesto na skrajnem jugovzhodu province samo močno, namestniku direktno podrejeno orožniško stanico (*statio beneficiariorum*), podobno kakor n. pr. *Praetorium Latobiorum* in drugi kraji. Ko je nastopila potem zaradi markomanskih vojen militarizacija provincialne uprave in je postal Norikum cesarska provinca pod senatorskim namestnikom (*legatus Augusti pro praetore*), vsakočasnim komandantom druge italke legije, se je tudi beneficiarijska stanica Celeja podredila poveljniku legije, odtod zdaj

posvetitve v beneficiarii consulares legionis II Ital. Znameniti «noriški vojak», ki se nam predstavlja na strani 75. v dobri sliki, je kvečjemu iz kraja 3. stoletja. Njegovo identificiranje s Titom Varijem Clementom se danes enodušno odklanja, četudi ga je Mommsen svoječasno zagovarjal. Skupno najdišče Clementovih napisov in sohe nista dokaz identičnosti. Na rimskem forumu je gotovo stala še cela vrsta drugih častnih napisov in častnih kipov. Za pozno datiranje sohe ni merodajna tehnika, temveč noša in predvsem barbarski brki. V ostalem je noriškemu vojaku posvetil S. Reinach v *Revue archéologique* 1908, II, p. 117, izčrpno študijo. Hud pogrešek je vsekakor, ako pisec na str. 35. trdi, da so po njegovem mnenju «zelo redki, sporadično se ponavljajoči» napisi s formulami *vix(it) an(nos) in c(uravit) tit(ulum) krščanski*. Nič ni pogostejšega nego napisi s temi formulami, in sicer v vseh časih! Med antikami iz celjske okolice bi se pač moral omeniti najlepši komad, ki se je našel v teh krajih. Mislim namreč čudovito bronasto glavico, ki se je našla pri Sv. Jurju ob juž. žel. in je zdaj last sreskega poglavarja Herberta Kartina v Šmarju pri Jelšah. Glavica predstavlja pač Germanika ali pa mlajšega Druza. A, kakor rečeno, naša kritika naj ne sega prveč v podrobnosti, da se pisec ne oplašči pred nadaljnjim delom. Kot celoto je knjižico treba pozdraviti. Oprema in tisk sta v splošnem dobra, pač pa je mnogo tiskovnih napak, ki motijo. Podobe se, žal, niso vse posrečile, tako n. pr. št. 9. Tudi načrti so premajhni. Za podobe antičnih novcev na str. 117., ki jih je pisec razporedil kar v bojni vrsti, bi bilo bolje, da bi izostale, ker učinkujejo preveč naivno. Rimske novce dandanes vsakdo pozna.

Balduin Saria.

Ko je ko u Jugoslaviji. 1928. Izdanje «Jugoslovenskog godišnjaka» (Beograd) i «Nove Evrope» (Zagreb). Tisk «Tipografije» v Zagrebu. Velika osmerka. 168 str. Cena 30 Din.

V reklamnih naznanilih se je trdilo in v uvodu se zopet ponavlja, da je ta knjiga sestavljena «po uzoru na poznatu englesku priručno „Who's who“». Kdor pozna «Who's who», poleg tega pa še tudi kako enako delo, kakor so n. pr. «Hvem är hvem?», oba «Kürschnerja», «Keiter», «Degener» itd., ga bo že ob prvem pogledu na publikacijo neprijetno dirnilo: namestu praktične, skrbno tiskane priročne knjige v obliki almanaha zagleda pred seboj pusto tiskan «špeh», ki po svoji obliki spominja na šolsko knjigo, pa je zopet predroben, da bi lahko veljal za «leksikon». Koliko je v tej publikaciji, ki je že druga izdaja, kak napredek proti prvi, ne morem presoditi, ker mi prva ni prišla pred oči. Tudi naj oni, ki poznajo finese srbohrvaščine in angleščine, presodijo, ali je «Who's who» res točno prevedeno s «Ko je ko». Jaz imam samo neprijeten občutek, da bo marsikdo s težavo uganil, kaj mu obeta knjiga z naslovom «Ko je ko u Jugoslaviji».

Uvod knjige označuje njeno praktično svrho: «da u zgodnoj tehničkoj opremi (po alfabetskem poretku) pruži publici tačne biografske i druge podatke o svakoj poznatijoj živoj ličnosti u našoj državi, na svim područjima nacionalnog života i rada». Kdor je vaje latinice — in menda za take ljudi se tiskajo knjige v latinici! — doživi ob tej knjigi novo razočaranje: knjiga je skozi in skozi «nepraktična» in «nezgodna», ker imputira človeku, ki je vaje latinice, naj ob tej knjigi preživi vse one nevolje, ki jih doživlja cirilica s svojo grafično primitivnostjo ob vsakem imenu, ki ima navado in pravico, da se piše z latinico. Iz te nevolje so pri nas začeli nekateri ustvarjati naravnost neko čednost, ki jo motivirajo s «fonetičnim» pravopisom. Tak pravopis pa je nasilje nad pisavami imen, ki niso fonetične. Ne pomaga vse

skup nič: «Siebenschein» tudi v cirilici ni «Sibenšajn», «Lhotka» ne «Lotka», «Wenzelides» ne «Venzelides» (kakor «Hugo» ne «Igo»!) in vsak «Windischer» ima — da prostite! — pravico pričakovati, da se njegovo ime v latinici ne bo pisalo «Vindišer». Kdor hoče še več dokazov, kako ta almanah smatra za eno svojih glavnih nalog, da najprej pokaže, kake težave ima cirilica ob transkripciji imen s historičnim pravopisom, jih bo našel toliko, da mu bo nazadnje presedalo. Videl bo nazadnje tudi, da znajo n. pr. ime našega «Župančiča» z vsemi njegovimi kljukami pravilno natisniti sicer v — Rimu, ne pa tudi v Zagrebu. Vse to pa vendar ni naloga take publikacije, ki mora biti praktična, in ki sama zatrjuje, da tudi je. V resnici pa knjiga nateza latinico samo na kopito azbuke in dopoveduje, da je pisava «Mohorič» fonetična, «Mohorič» pa etimološka, namestu da bi Srbohrvatom pustila njih «ć», kar itak dela, Slovencem pa njih «č», ki ga vsem trem tolmači s «ć», kakor da Hrvatje in Srbi ne poznajo črke in glasu «č». Radoveden sem, kolikim Hrvatom in Srbom bo po tej knjigi postalo jasno, kateri slovenski «Албрехт», Ivan ali Fran, se podpisuje «Albreht», in kateri «Albrecht»!

Težave so po takem pri iskanju, težave posebne vrste pa nastanejo šele tedaj, ko človek misli, da je kaj našel. O težavah, ki jih je imelo uredništvo pri zbiranju gradiva, govori obširno v uvodu; kdor je sam imel kedaj opraviti z enakimi nalogami, te težave do vrha pozna. Vendar pa bi uredništvo lahko storilo deloma nekaj manj, deloma pa tudi nekaj več, če bi se bilo držalo principa, ki si ga je postavilo takoj v uvodu, kjer obljublja podatke «o vsakoj poznatijoj živoj ličnosti u našoj državi». Tukaj bi poleg «živoj» moral biti poudarek tudi na «poznatijoj». Res je težko in naravnost nemogoče, razlikovati točno, kdo je za sprejem v tak «panteon» legitimiran, toda brez vsega dvoma je, da je oseba komaj «poznata», kamoli «poznatija», če celo uredništvo samo o njej ne vé nič drugega povedati, ko nje ime, uradni položaj in (večkrat še celo nepotrebno) addresso. Iščem n. pr. podatke o doktorju V. Baltiču, ki ga poznam, in o katerem vem, da je veliki župan v Užicu, toda knjiga me prenese mirnodušno žejnega preko vode, ter se še poroga meni in njemu s sledečim odkritjem: «Baltić (Baltič) Dr. Vinko. Veliki župan. Adr.: Užice (Srbija)». «Who's who» je vendar nekaj več ko gol adresar, pri nas pa imamo adresarjev že toliko, da v «Ko je ko» ne bomo iskali golih adres, posebno pa ne za uradne osebe, kakor se tudi nasmehnemo ob informaciji, da je za poslanca adresa: «Beograd, Narodna skupština». Vse take gole adrese bi bilo uredništvo lahko mirne duše odložilo kot nekako opozorilo za bodoče izdaje, med tem pa iskalo za take gole naslove podatkov. Uverjen sem namreč, da bi takih golih adres, ki se z opravičevanjem v uvodu še bolj razkazujejo, ne bilo toliko, če bi uredništvo poleg truda porabilo tudi nekaj iznajdljivosti. Še vedno sem tolik optimist, da verujem, da bi bil belgrajski urednik vse potrebne podatke o poslancih dobil v skupščini sami, kjer n. pr. v verifikacijskem odboru o posameznih poslancih pač menda vendarle vedo kaj več, ko one kroglice, ki so jih izvolile. Tudi se mi zdi neumljivo, da zagrebška redakcija knjige, ki se je v Zagrebu tiskala, o Lj. Hauptmannu ne vé povedati drugega, ko da je univerzitetni profesor v Zagrebu, in da je njegova adresa «Zagreb, Univerzitet». Vsi potrebni biografski podatki bi se o njem na licu mesta lahko dobili: ali v univerzitetni pisarni, ali pa v univerzitetni knjižnici, kjer bi bil urednik lahko dobil 2. zvezek «Slovenskega biografskega leksikona» ter iz njega lahko vse potrebno kratkomalo prepisal. Seveda, če bi bila redakciji ta publikacija znana, toda očitno ji ni, dasi jo v članku o Fr. Lukmanu omenja. Za prihodnjo izdajo jih že kar tukaj

opozarjam na «Album slovenskih književnikov», v katerem bodo našli marsikaj; lepo je, če se tako porabljen literaturo v uvodu tudi našteje. Uredništvo se v uvodu po pravici opravičuje, da se nihče ne more prisiliti, da bi o sebi dal zaželeno podatke, prenatrpano pa je opravičilo «a priručne knjige ove vrste, koje bi tu mogle pomoći, da se popune praznine, ili su i same veoma neobaveštene i oskudne, ili ih uopšte nema». Pomagal, sredstev in poti je za podatke o osebah, ki so res «poznati», dovolj, treba jih je samo najti, pa če treba pri tem razvijati tudi naravnost detektivske zmožnosti. In če tudi dobiš od osebe same še tako popolne in izčrpne podatke, si jih oglej s kritičnim očesom: naravnost neverjetno je, kako pogosto se ljudje — tudi moški! — zmotijo v tako preprostih podatkih, kakor je n. pr. leto rojstva ali pa leta in obseg šolanja! Institucija «Službeničkih listov» pač tudi uredništvu te knjige ni neznana, samo umno bi jo moralo izrabit; nesmiselno pa je, sprejemati v knjigo one osebe, ki so tako znane, da niti uredništvo ne vé njih adrese, pa se povrh zaradi tega še v uvodu opravičevati.

Nekaj pa je še na tej knjigi, kar je prav posebno neprijetno, ker je že nekak «balkanski» simbol. To je ono smešno opozarjanje na tuje vzorce, ki je povrh še naivno, ker izziva nevarno primerjanje. «Ko je ko» opozarja s prstom in imenom na «Who's who»; če si ga natanko ogledamo, pa je na las podoben onemu mladiču, ki se je oblekel v angleško blago in po angleškem kroju, sedaj pa misli, da je že popoln «džentlmen». In ne samo pri sebi misli, ampak se s tem celo postavlja in se razkazuje. Kaj bo sirota! Saj njegov obraz, vsaka njegova kretnja in beseda razodeva, kaj je in odkod. In, da se je samo našemil. — Naivno je tudi ono mladeniško opozarjanje na «kartoteko» v koncu uvoda. Pri takem delu vendar ne gre za to, s kakimi sredstvi se je doseglo, ampak za to, kaj se je doseglo. Problem še ni rešen s tem, da se tuje ime preprosto kopira; treba se je zgledovati na skrbnosti in eksaktnosti tujega dela, ter z enako skrbnostjo in eksaktnostjo iz domačega gradiva ustvariti kaj svojega. Pustimo kopiranje opicam, ponavljanje pa papigam!

J. A. G.

Rudolf Golouh: Kriza. (Konec.)

Srečko Kosovel je začul «Sodbo pomladi», ki nas čaka na rdeči obali. (Mladina II., 6—7.)

V solncu blestijo se bajoneti.
Ali poglej: i ti bodo peli;
moje srce je gnano od godbe,
ki nas pričakuje na rdeči obali.

Mile Klopčič, ki je svojo zbirko posvetil spominu Lenina, je šel dalje in pozival na upor...

Mi kujemo... udar na udar,
da ostane prolet — vladar.

Zadnje čase se javljajo pesmi iz delavskih revirjev samih. Tone Čufar, mlad delavec na Jesenicah, je spisal poleg drugih stvari dramo «Jutranja molitev», ki so jo uprizorili delavski diletanti, France Kozar in Tone Sajovic, dva mlada rudarja, bruhata iz sebe krike iz svojega in svojih tovarišev življenja v globokih rudnikih.

Ne da bi ocenjal umetniško vrednost teh del, le pokazati sem hotel črto razvoja, opozoriti na to, kar je, opozoriti, da prav gotovo ni bilo vse to pisano zaradi literature, ampak zaradi življenja, ki ga živimo mi in ves svet, ki ga živi današnja svetovna literatura. Maksim Gorkij, ki je pred leti vzbudil

velikansko literarno zanimanje, ker je iz bosjaka postal pisatelj in umetnik, je danes ob šestdesetletnici svojega življenja po svojem delu močan umetniški dokument ustvarjajoče sile »ponižanih in razžaljenih«, izraz borbe med proletarijatom in kapitalizmom, kar je eminentna vsebina današnje svetovne socialne literature. (Toller, Becher, Wolker, Sinclair, Barbusse, itd.)

Slovenska dramatika doslej (razen Ščuke v Narodnem blagru in kovača Kalandra v »Hlapcih«) ni poznala naravnost proletarske tendence. Prvi (časovno; izhajalo je delo že začetkom lanskega leta v podlistku Delavske politike) je nastopil z dramo take vsebine Rudolf Golouh, drugi Leskovec z že omejeno dramo »Dva bregova«.

Golouhovo ime po vojni ni bilo znano v literaturi. Pred vojno je sodeloval z revolucionarnimi pesmimi, ki jih je avstrijska cenzura pogosto cenzurirala v goriških »Naših zapiskih«. Po rodu Tržičan, navaden italijanski delavec, je po političnem pokretu tržaškega delavstva zašel tudi v družbo slovenskih radikalnejših intelektualcev. »Ljubljanski Zvon« je pred leti tudi imel podobnega sotrudnika, koroškega delavca Kuharja, katerega povesti je Zadržna založba v Ljubljani izdala v ponatisu. Pri nas se niti o njem niti o Golouhu, kakor o vseh takih pojavih v našem ljudstvu doslej ni pisalo kljub temu, da so zanimanja vredni ne samo po umetniški strani, ampak kot pojavi sami. V našem ljudstvu je zakopano mnogo talentov, treba se je samo pobrigati zanje, opozoriti nanje, kakor je storil to župančič v pogovoru z dopisnikom zagrebskih »Novosti«, ko opozarja na pesem »Fabriški kamini« rudarja Franceta Kozarja. Zanimivo je življenje takih delavskih samoukov.

Rudolf Golouh, ki je danes urednik »Delavske politike« v Mariboru, mi je na mojo prošnjo sporočil nekaj vrstic iz svojega življenja, ki jih tukaj citiram v odlomkih. »Začel sem pisati s sedemnajstim letom, ko sem ustanovil v Trstu prvi skrajno radikalni (italijanski) delavski list »Germinal«. Takrat sem začel svoje novinarsko delo, ki ga nisem več opustil. Koliko in kaj sem vsega napisal od tedaj, tudi takega, kar spada v literaturo in ima svojo literarno vrednost, ne bi vedel sam povedati, ker je vse razmetano po raznih listih, objavljeno pod najrazličnejšimi šiframi. Bil sem italijanski novinar in pisal sem dolgo vrsto let samo v italijanskem jeziku. Ko mi je bilo dvajset let, sem imel za seboj že pol tucata italijanskih časopisov, katerim sem bil soustanovitelj in urednik in katere je oblast po vrsti ustavila. Napisal sem tudi precej pesmi v italijanskem jeziku, ki so bile objavljene v raznih italijanskih revijah, in se še danes najdejo ljudje, ki pravijo, da so me zelo strogi italijanski literarni krogi zaradi teh pesmi močno »obrajtovali«. Vse to sem Ti pa povedal, da vidiš, kakšne čudne sorte kujon sem...« Seznanil se je z Ivanom Cankarjem, s katerim sta postala dobra prijatelja in ki je literarno podpiral mladega delavca in imel baje veliko veselje z njim. Iz italijanskega delavskega literata je tako Golouh postal slovenski novinar, politik in literat. Šaljivo pripominja k temu prevratu: »Ko mi ni bilo prav nič treba slovenske megle in slovenske žalosti, sem pretrgal sleherni stik z italijanskim življenjem in začel pisati slovensko. Od same jeze do tržaškega italijanskega nacionalizma sem to storil pa iz neke neumne romantike. Slovence sem takrat videl in sodil po Cankarjevih knjigah in po župančičevih pesmih. (Sedaj vem, da so drugačni)...«

Vse številne Golouhove pesmi so prepojene s socialno in »buntovniško« (kakor pravi sam) vsebino. Politična borba, kateri se je vedno bolj posvečal, pa mu je za precej časa odložila pero. Z dramo »Križa« se je ponovno vrnil k literaturi in pripravlja novo odrsko delo »Komedijske stanjosti«.

Gledališče je po vojni krenilo na nova pota. Nastopili so novi teoretiki in praktiki, ki se niso več zadovoljili z gledališčem Reinhardta ali Stanislavskega. V Rusiji imamo Maierholda in Tairova, v Nemčiji mladega Piscatorja. Tem novotarjem je šlo predvsem za osvoboditev teatra od literature, ki je po Tairovem mnenju zaslužnjevala igralčevo umetnost v pokornega slugo. Vzporedno s tem se je gledališče čedalje bolj manifestiralo kot kolektivna umetnost, ki potrebuje skupnega sodelovanja pisatelja, režiserja in igralca. Vojna in ruska revolucija, borbe držav z državami, razreda z razredom, so dale tem gledališčem novo vsebino in novo obliko. Zato se je rodilo strem-ljenje po kolektivni drami, po drami, kjer ni glavni junak ena sama oseba, kjer se bori množica z množico, razred z razredom. Že Tolstoj je v svojem romanu *«Vojna in mir»* pojmoval vlogo Napoleonovo kolektivno-materialistično. češ, Napoleon bi ne bilo, ko bi ne bilo Napoleonovih množic. Gledališče po vojni je začelo posegati tudi v politično življenje in zanimivo je, da sta rajna nemška gledališka kritika Jakobsohn in Harden ravno preko gledališča posegla v kritiko meščanske družbe, njene justice in politike. Borba, ki se danes vrši, se poostruje in to se izraža predvsem na odru. Jules Romain je lani povedal, da je njegova težnja, ustvariti politični misterij, potem ko je napisal svojega *«Diktatorja»*. Jan Bártoš (glej *Gledališki list* št. 11, 1928) pravi sledeče: *«Pričakuje se, da se dá obnoviti gledališče kakor kak splošni obred, v katerem bi bil tudi gledalec aktiven udeleženec, ali pa se poskušajo raz-makniti meje razrednega gledališča (kar je v svojem bistvu današnje gleda-lišče) do narodnega gledališča.»* —

Ta uvod je bil potreben radi zveze z delom, ki ga moram oceniti. Zakaj Golouhova *«Križa»* ni drama v tradicionalnem pomenu te besede. V šestih slikah tega dela nam avtor kaže borbo delavstva s tovarniškimi podjetniki. Vojna je povzročila veliko krizo v gospodarstvu. Obrati se zmanjšujejo, naše delavstvo mora v francoske rudnike, v Ameriko in Argentinijo. Kriza povojnega kapitalizma, kriza delavskega gibanja v Sloveniji, borba za vsakdanji kruh in iskanje boljše bodočnosti — vse to nam je skušal pisatelj podati v tej drami, ki je prva slovenska kolektivna socialna drama brez glavnega junaka. Naše domače razmere se zrcalijo v nji. Nacionalizacija podjetij s pomočjo tujega kapitala, krvavi socialni in nacionalistični konflikti (1. junij 1924.), industrijska kriza, strankarska razcepljenost slovenskega delavstva tvorijo ogrodje dela. Rešitev iz te krize je po avtorjevem mnenju s konsta-tacijo, da je naš vek tovarna, v nagli industrializaciji.

Dialogi tečejo gladko, in dramatična napetost posameznih slik, ki potrebuje svojevrstnega režiserja, igralcev in množice, je močna. Seja delničarjev (II. slika), ki ne vedo, kam z dobičkom (torej tudi kriza), ima satiričen, skoraj grotesken poudarek. Množice pisatelj ni dramatiziral, razen v malenkostnih pripombah in vzklikih. Vse ostalo prepušča režiserju. Delo je svojevrstno tudi v tem, ker je nekaka literarna sirovina — prav taka, kakršne si želijo moderni režiserji; prepričan sem, da bo marsikateri novostrojarski režiser imel svoje ugodje nad njim, ker se zdi, da je avtor mislil na moderno upri-zoritev in na novo režijo, ki izrazito skuša dati uprizoritvi tudi svoj pečat. Prepričan sem, da bo delo na odru močno vplivalo. Najsi so ponekod dialogi malo preveč dialogi, kar pa pri uprizoritvi s spretno režijo odpade, je vse-kakor to prvi poizkus naše kolektivne socialne drame. V glavnem pa je delo veren izraz tega, kar pove avtor že v naslovu: kriza povojnega gospodarstva in dela ter nje posledice v življenju našega naroda. Izmed vseh slik je zadnja premalo poudarjena, premalo ostro zaključuje konflikt, krizo, ki jo mora

sanirati predvsem delavstvo. Nastop Neznanca je nekak mistični deus ex machina, ki pa v novejši dramatik ni nič (Krleža: Golgota, Kulundžić: Polnoč) neodpustljivega. Tiskovne napake bi lahko izostale. Delo izpričuje avtorjev smisel za dramatiko in dá človeku misliti. Bratko Kreft.

K R O N I K A

P O M E N K I

I.

Nekaj iz zgodovine prerekanj o matematični arhitektoniki v Prešernu.

Prispevka dr. Puntarja v Dom in svetovi številki za maj 1928. pričata, da je v zgodovini prerekanj o matematični arhitektoniki v Prešernu mnogokaj, kar bi se po mnenju dr. Žigona in dr. Puntarja naj pozabilo.

Že izza 1905. pošilja dr. Žigon v svet matematične vzorce o umetniškem snovanju Prešernovem, izza 1910. mu sekundira dr. Puntar, ki je obenem glavni Žigonov vernik in interpret. Puntarjev stavek, da je dr. Žigon «svoje delo za Prešerna umetnika sicer pričel na osnovnih načelih Wölfflin-Walzelove šole, toda popolnoma samotvorno in nezavisno od teh estetskih veličin novejše nemške smeri že pred dvajsetimi leti» (156), pa ne poudari vsega, kar bi se v tej zvezi moralo poudariti.

Sodim z drjem. Cankarjem, da se je Žigon ob pripravljanju doktorske disertacije pod vodstvom umetnostnega zgodovinarja Strzygowskega v Gradcu ustavil ob simetriji Leonardove kompozicije, a storil potem najslabše, kar se dá v takem primeru storiti: umetnostnemu načelu, ki je v likovni umetnosti ob njenem arhitektonsko-statičnem značaju smotreno, upravičeno in v nekaterih dobah posebno upoštevano, dal splošno veljavo in ga začel iskati zlasti tudi v jezikovni umetnosti, ki ima ob svojem organsko-dinamičnem značaju drugačne možnosti, potrebe in meje.

Presenetljivo je, da dr. Žigon vse do Puntarjeve opozoritve ni mogel najti paralel za svojo aplikacijo: enostransko prenašanje umetnostnih principov iz teorije o likovni umetnosti v teorijo o besedni umetnosti je značilno n. pr. za nemško poetiko tako v dobi baroka, ko je pripadal primat slikarstvu, kakor tudi za dobo nemške klasike, ko je imela primat plastika (opozarjam na «Reallexicon der deutschen Literaturgeschichte» 1925—1928 in njegove informativne članke: Form, Kritik, Kunst und Literatur, Literarischer Geschmack); «likovna lirika» z zunanjo podobo oltarja, jajca, srca, piramide itd. se je gojila v raznih dobah, v katerih je bil namen umetnosti zunanja oblika in zunanji okras (prim. v «Reallexiconu» članek: Bilderlyrik), n. pr. v grški aleksandrinski dobi (Haeberlin, Carmina figurata 1887), pri Francozih, Holandcih in Nemcih izza Scaligerjeve poetike (Borinski, Poetik der Renaissance 1886); o matematični arhitektoniki in simetriji v grški in latinski antiki se je izza 1869. mnogo pisalo, a tudi v dobi, ko je bil Žigon slušatelj klasične filologije, so pisali za tako simetrijo na primer Maurenbrecher, Oeri, R. Schiller, Schröder, Masqueray-Pressler in Winter, proti na pr. Belling, Rothstein, Feierabend, Willamowitz, Gleditsch, Radermacher (prim. razbor literature v Bradačevem članku v IV. knjigi «Razprav»). Pa ne da bi bil dr. Žigon morda takrat mislil, da je ravnovesje v poetiki nemške klasike vendarle nekaj povsem drugega nego matematična arhitektonika, ali da bi bil imel o poetiki nemške romantike kake slične nazore, kakor sedaj Mark-

wardt, ki meni, da «opasnosti romantične poetike niso bile v taki enostranosti (misli na označeno enostransko prenašanje principov), ampak ravno v mnogostranosti odnosov»?!

Že izza 1907. prihajajo proti predloženim matematičnim vzorcem in proti misli, da je imel Prešeren slične vzorce pred sabo, ko je pesnil nesmrtno svoje poezije, v evidenco konkretni ugovori: prvega je objavil 1907. dr. Izidor Cankar; drugega 1908. dr. Josip Tominšek; izza 1911. so silile razne prilike in potrebe tudi mene, da sem povedal svoje mnenje. Dvajsetletnica Žigonove borbe za matematično arhitektoniko v Prešernu se je praznovala na poseben način: v prvi številki Ljubljanskega Zvona sem predložil primere, radi katerih «Žigonovih in Puntarjevih dosedanjih izvajanj o matematičnem središču in matematični arhitektoniki v Prešernovih pesnitvah ne morem upoštevati tako, kakor bi zaslužila njuna ljubezen do predmeta ter njen napor, dobiti za vzljubljeno tezo dokazov, in kakor bi bilo tudi v skladu s ceno, ki jo dajem sicer ugotovitvam in poglobitvam, ki so se izvršile ob njunem arhitektonskem iskanju»; a v zadnji številki Doma in Sveta je France Koblar poročilo o Žigonovi Prešernovi čitanki pointiral tako, kakor da bi nasprotniki matematične arhitektonike ne cenili primerno drugih Žigonovih ugotovitev in kakor da bi onega iskanja matematične arhitektonike, ki se osporava, sploh ne bilo.

Takole pravi Koblar med drugim: «Ni se sicer pri Prešernu mogoče sprijazniti s kako pesniško geometrijo, a statičnih osnov njegove oblike ni mogoče utajiti... Ne gre za številke, ne za zunanje prisposode, za notranje osnove gre. Mislim celo, da so tudi Žigonu številke samo izrazno sredstvo poudarjenega dejstva in da tudi njegova 'matematična arhitektonika' noče iti preko dokazovanja, da so posamezne pesmi, skupine in Poezije idealna celota.» (DS 1925, 288.) A leto pozneje trdi, da pri Žigonu in Puntarju «o umetnosti kot zamotani matematiki sploh ni bilo nikdar govora» (DS 1927, platnice za prvo številko). Ni mi znano, kako sodi Koblar danes o tem svojem prijateljskem, a ponesrečenem poskusu, da eliminira iz Žigonovega in Puntarjevega prešernoslovja moment, na katerega sta onadva posebno ponosna. Ker spadam med optimiste, menim, da ga je revidiral, da pa svoje revizije iz kakih posebnih ozirov ne objavi. A vedno se še čudim, kako se je poskus v tej obliki sploh mogel roditi. Še vedno se izprašujem, kako je mogel Koblar preslišati, da se vsi moji ugovori obračajo ravno proti predloženim matematičnim obrazcem. In še vedno ne morem razumeti, kako je mogel Koblar prezreti one važne Žigonove stavke iz 1906., ki jih mora imeti v evidenci vsakdo, kdor si prisvaja pravico javne sodbe o vprašanju, je li dr. Žigon zagovornik zavestne matematične arhitektonike v Prešernu ali ni: «Pot do lepote gre pač (kaj hočemo!) v mnogem oziru ravno čez ozki, strogi most logike in matematike (podčrtal jaz); kakor je veliki Leonardo da Vinci nešteto krat naglašal in učil..., da je slikarstvo — znanost (podčrtal jaz), tako bi se dalo to trditi tudi o pesništvu, glasbi in sploh vseh strokah umetnosti» (dr. Žigon v Zborniku Matice Slovenske 1906, 99; dr. Puntar v Slovencu 21. junija 1910).

Res je sicer, da sta slišala dr. Žigon in dr. Puntar že v zvezi s prvimi ugovori tudi marsikatero neprijetno, čeprav v bistvu pravilno oznako svojega iskanja in oblikovanja: Izidor Cankar, ki se mu marsikatera stran Žigonove razprave v Zborniku Matice Slovenske za 1907. «bere kot judovska kabala», je omenil, da je Žigonov ton semtertja, «znanstvenosti v kvar, preveč agresiven in samozavesten, jezik pa jako krepak in izrazit, tako da postaja že trd», a zlasti, da «njegova razprava ni pisana z nevsiljivo tendenco mirnega znanstvenika»

(DS 1907, 184—185); a dr. Tomišek je opozoril na Žigonovo subjektivnost pri izboru onih, v katere se zaletava, njegovo gostobesednost, dolgoveznost, borbo s snovjo, objavljanje koncepta (LZ 1908, 118—119. 183; Tomišekove ocene Puntarjevih «Zlatih črk» v Berliner philol. Wochenschrift 1915 momentano nimam doma; k presenetljivi ugotovitvi, da zagovorniki matematične arhitektonike v Prešernu sami dotičnih svojih razprav ne umejo arhitektonsko graditi, upoštevajte, da je pisal dr. Žigon 1913. o Puntarjevih «Zlatih črkah» sledeče, Prešernova čitanka 232: «Sploh prični učenec-lajnik to prebogato, zato na prvo dozdevanje nekoliko kaotično knjigo pri II/8 [str. 82/148, ki je del zase], da se vživiš v njen rezultat, in potem šele beri sprej, kako pride pisatelj do tega rezultata»; a Koblarju zopet je Žigonova «Prešernova čitanka... oblikovno nedognana», primeri DS 1927, platnice k prvi številki; sodim, da ima slabo arhitektoniko knjiga, ki jo je treba začeti čitati — v sredini).

Morda se sme tudi reči, da sta dr. Cankar in dr. Tomišek to in ono opustila, o čemer bi bilo takrat umestno govoriti. Dr. Cankar ni omenil, da prinaša Žigonova razprava mimo arhitektonike tudi razne pozitivne ugotovitve, a ob Žigonovem pozivu na Leonarda da Vinci bi bil mogoč ekskurz o Leonardovi teoriji in praksi. Dr. Tomišek je pač naglasil Žigonovo «vestnost in zanesljivost» pri prinašanju gradiva, a je storil problemu po moji sodbi slabo uslugo, ko je bagateliziral slična iskanja klasičnih filologov in jih hotel brez protidokazovanja odpraviti.

Toda res je tudi, da je med našimi ugovori vrsta takih, ki bi jih dr. Žigon in dr. Puntar morala poskusiti stvarno ovreči, ako hočeta veljati za objektivna iskatalja resnice in ako hočeta, da se z njima še dalje stvarno debatira. In res je tudi, da je reakcija drja. Žigona in drja. Puntarja na naše ugovore proti predloženim matematičnim in geometrijskim vzorcem in proti teoriji o zavestnem Prešernovem oblikovanju po takih vzorcih bila vse od početka taka, da se bo po seminarjih vedno mogla navajati v vrsti onih primerov, ob katerih se opozarjajo slušatelji, kakšna taka reakcija — ne bodi.

Dr. Cankar na primer je oponiral: da je misel Leonarda da Vinci o umetnosti kot znanosti enostranska; da v «preprosti, popolnoma navadni dispoziciji dobimo število 2 in 3, ker taka dispozicija odgovarja logiki mišljenja»; da Pavška precenjuje, kdor misli, da je Prešeren zato, da spravi cenzorja na napačno sled, v Uvodu h Krstu podčrtal prvi verz 16. tercine, med tem ko bi bil gradil «arhitektonski vrh» v 13. in 14. tercini (DS 1907, 184). A nikar ne mislite, da sta dr. Žigon in dr. Puntar v dobi 20 let tudi le poskusila stvarno ovreči Cankarjeve ugovore. Kaj še, dr. Žigon je našel drugo sredstvo, ki se mu zdi za obrambo take podmene kakor je zavestna matematična arhitektonika v Prešernu primernejše: v repliki očita Cankarju «rosnoblado pero» ter mu podtika «surov motiv in nečisto tendenco», «uslužljivost osebi, ne — stvári», «Bleiweisovo, črno kavo» v tinti (mariborski ČZN 1907, 169 v donesku o razmerju med Janežičem in Levstikom). Cankarjeva ocena je namreč izšla v aprilski številki za 1907, a 20. maja 1907. je Žigon v Gradcu dokončaval svoj «Donesek o razmerju med Janežičem in Levstikom» (ČZN 1907, 171), kjer je prvič obširneje naglasil tudi svojo subjektivno oceno Bleiweisa. A v svojem prestrašenem iskanju «pogumnega moža» (ČZN 1907, 168), ki se je drznil podvomiti o edinozveličavnosti njegove teze, je mož skonstruiral gorostasno zvezo, da so Bleiweisovi radi Žigonove ocene Bleiweisa že vplivali na Dom in Svetova urednika Opeko in Evgena Lampeta, ta pa predpisala bogoslovcu Izidorju Cankarju, do kakih rezultatov naj pri oceni Žigonove teze o mate-

matični arhitektoniki v Prešernu pride. Človek res ne vé, ali bi se smejal, ali pa pomiloval znanstvenika, ki brani vzljubljeno tezo s takimi izrodki svoje fantazije.

Dr. Tominšek je opozoril na absurdnost Žigonove razlage, da bi bil sonet «Je od vesel'ga časa» nastal iz dveh spominov, katerih eden bi se nanašal na 1831, drugi na 1933; «prisiljenost in apriornost» Žigonovih matematičnih shem za «Dem Andenken des Matthias Zhop», Hradeckemu in «Krstov» «Uvod» je dokazal z novimi shemami za dotične pesnitve, ki so sicer brez one prozorne številčne arhitektonike, a nedvomno bližji Prešernovi grupaciji tercin v skupine nego vzorci, ki jih je predložil Žigon; o jednačbi: Avrelj = Kastelic, Droh = Zhop, Čertomir = Prešerin je dr. Tominšek zelo umestno pripomnil, da je vzel Prešeren Avrelija in Droha vendar iz Valvasorja, «ju torej ni mogel prikrajati za svoje namene», a da bi bil edino ime v tej trojici, ki ga je izmislil sam, res mogel tako prekrstiti, da bi bil dobil vokale svojega imena (e—e—i), če bi bil to paralelo sploh imel v mislih (LZ 1908, 118, 183 in 184; o pravilnosti Tominškovih ugovorov radi soneta «Je od vesel'ga časa» prim. sedaj tudi LZ 1925, 33—34; prim. tudi, da je dr. Žigon 1903. v ZMS 151 branil Prešernov realizem, češ, da «Prešeren je kakor Goethe in vsaki pravi poet zajemal svoje pesmi iz lastnih doživljajev in iz lastnega realnega življenja, in pel, kar je to njegovo življenje v njegovi duši izkresalo in izklicalo», 1906. pa v ČZN 183 sodil, da je sonet «Je od vesel'ga časa» vzklik iz «umetniško-kompozicijske zahteve sonetov»).

A zopet bi se motil, kdor bi mislil, da sta dr. Žigon in dr. Puntar kdajkoli poskusila s konkretnimi protidokazi ovreči Tominškove ugovore: nikdar ne, pač pa je dr. Puntar v tej zvezi dokazal, da se zdi metoda, ki jo je izbral proti Izidorju Cankarju dr. Žigon, primerna tudi njemu.

Ne bo težko dokazati, da sta dr. Žigon in dr. Puntar takrat, ko je bilo treba tezo o zavestni matematični arhitektoniki v Prešernu braniti pred mojimi udarci, svojo brambno taktiko z novimi, a sorodnimi brambnimi elementi izpopolnila. Nebrižnost za prijatelje in lahkomišelnost, ki se odražata v najnovejši Puntarjevi brambi, sta občudovanja vredni. No, meni je prav!

Dr. Fr. Kidrič.

Koncerti. — Festival sodobne jugoslovanske glasbe v Beogradu. Kakor je bilo pričakovati že iz vsega početka, je dosegla koncertna sezona v poslednjih dveh mesecih svoj višek, negativen seveda. Negativen radi nesmotrenosti v programih, negativen po reprodukcijskih kvalitetah. Častnih izjem je zelo malo. Popoldanski in večerni koncert poljskih dijakov in železničarjev nam ni prinesel reprezentativnih skladb ter tudi izvajanje ni odgovarjalo višini. Dunajski dečki (Wiener Sängerknaben) bi kot kuriozum zadoščali naši radovednosti. Mislim pa, da bi na kaki meščanski šoli pri nas dosegli iste uspehe, ako bi bilo dovolj časa za potrebni «dril». Na koncertu pevskega društva Krakovo-Trnovo pod vodstvom M. Premelča je zapel Svetozar Banovec par samospenov najmodernejshe smeri iz nedavno izišlega prvega zvezka «Nove Muzike. Vse priznanje! Orkestralno društvo Glasbene Matice je priredilo cerkveni koncert v stolnici, ki nam je podal lep pregled skladateljev polifone dobe pred Bachom ter Bacha in Haendela samega. Dirigiral je Emil Adamič, kot solisti so se udeleževali Stanko Premrl (orgle) ter konservatoristi Rus (bariton), Rupel in Pfeifer (violina) ter Pertot (čelo). Na koncertu Rdečega križa v prid žrtvam bolgarskega potresa je sodeloval operni orkester pod vodstvom Neffata s solisti Betettom, Majdičev, Krajevem ter Carigrajsko in

s pevskim zborom Glasbene Matice, ki se je vrnil par dni poprej s triumfalne turneje po Češkoslovaški, ter z M. Hubadom na čelu mojstrski zapel par najlepših točk turnejskega sporeda (Adamič, Lajovic, Škerjanc, Gotovac, Slavenski in Gallus). «Donski (?) kozaki (?)» pa so imeli sredi majnika v Unionu uspeh, kakršnega bi jim smel zavidati sam direktor, cirkusa Kludsky. — S samozavestjo pa me je navdal prvi festival jugoslovanske sodobne glasbe, ki se je vršil dne 5. in 6. maja t.l. v Beogradu. S samozavestjo «rase». Videl sem jasno začrtano smer, jasno misel — kot pravi Novačan v Hermanu. In smotreno hotenje! Tudi pri nas vidimo smotreno hotenje, — največkrat po čim večjih prejemkih; — prireditelji festivala pa so se potrudili, da bi nam nudili čim več. Uspeh festivala je jamstvo, da ta prvi festival ni bil hkratu poslednji. Festival je organizirala jugoslovanska sekcija mednarodnega udruženja za sodobno glasbo. Glavna gonilna sila so bili beograjski člani sekcije z agilnim dr. Milojem Milojevićem na čelu. Dne 5. maja se je vršil komorni koncert v dvorani nove univerze, 6. maja pa simfonična matineja v beograjskem Narodnem gledališču. Sodelovala je Ivanka Milojevićeva, koncertna pevka, češkoslovaški kvartet «Zika», dr. Miloje Milojević, Jovan Bandur, Predrag Milošević, Lovro Matačić, solisti orkestra kraljeve garde ter šest članov in šest članic akademskega pevskega društva «Obilić».

Spored je bil izredno zanimiv. Zikovci so izvajali Mihovila Logarja kvartet «Con Marcia funebre» in Frana Lhotke «Concerto», Bandur je dirigiral svojo «Himno človeku» na Sofoklejevo besedilo iz Antigone za zbor recitatorjev in šest instrumentov, Milojevićeva je zapela «Tri pesmi iz Južne Srbije» M. Milojevića, Predrag Milošević je pa zaigral svojo «Malo klavirsko suito». Na simfonični matineji je Stevan Hristić dirigiral svoji «Dve igri» in Bersovo simfonično sliko «Sunčana polja», Matačić pa nas je seznanil z Dobronićevim «Karnevalom» in Slavenskega «Balkansko simfonijo». Najjačji osebnosti festivala sta bila Bandur in Slavenski.

Bandurjeva «Himna človeku» obsega komaj kakih 150 taktov, vendar nas je prepričala o izredni originalnosti ter silni tehniki komaj 25letnega avtorja. Recitatorji se gibljejo v obsegu par tonov, prično moški, za njimi ženski glasovi in proti koncu se združijo. Nekako ostinatno spremljavo ima klavir skozi vso skladbo. Ostalih pet instrumentov se udeležuje solistično. Najprej vstopajo sporadično, proti koncu se združijo v prekrasno zvokovno celoto.

Slavenskega «Balkanska simfonija» je petdelna suita. Ni to simfonija v zmislu forme, ampak v zmislu ideje. Slavenski je v naši skladateljski gardi za enkrat general. Ima neverjetno tehniko ter divjo invencijo. Modernega sredstva se ne izogiblje nobenega, saj mu tudi vsa «ležijo». Melodije in ritmi mu bruhajo kakor iz vulkana, kontraste kopiči v vsakem posameznem stavku ter najde genialna sredstva za gradacijo učinka. «Balkanska simfonija» mi je ostavila tako mogočen dojem kakor že dolgo nobena skladba. In pri vsem tem mi imponira njegova lapidarnost. Ko je nanizal nabroj glasbenih domislekov, napravi konec. Čemu mu bodo reprize? Slavenski je mnenja, da naj ponavlja tisti, ki se ne domisli česa novega. In ima prav! Hvala bogu smo že iz dobe romantike in dolgovejza. Zdaj je doba lapidarnosti, kajti čas hiti.

Slavko Osterc.

Razstava češkoslovaškega stavbarstva (Jakopičev paviljon 25. februarja do 11. marca 1928.) — Dasi je baš stavbarstvo tista umetnost, ki je vidna najširšim množicam in ki celim pokrajinam, narodom in dobam daje neizbrislen, svojstven pečat, vendar vzbujajo arhitekturne razstave malo občega zanimanja. Tehnični aparat načrtov je lajiku težko dostopen in malo razumljiv.

Tega so se tudi prireditelji te razstave zavedali. Zato je bilo razstavljenih razmeroma prav malo tlorisov in načrtov notranje ureditve poslopij. Prevladovali so fotografski posnetki zunanjščin poleg nekaterih slik interieursov. Razstavljene so bile do malega izključno slike iz vršnih stavb, le malo pa projektov. Mnogo je bilo tudi čisto utilitarističnih zgradb, kakor jezov, tovarniških naprav in sličnih objektov, kjer je važnejša čisto tehnična plat nego umetnostno zadovoljiva rešitev problema. Med drugimi poslopji so bile precej enakomerno zastopane vse vrste uporabnih tipov, prav mnogo pa javnih zavodov, zavarovalnic, bolnic, šol, društvenih domov in slično.

V splošnem so bila zastopana dela mirnejših, nekam solidnih, treznih, dasi odločno modernih smeri. Posebne drznosti ali originalnosti ni bilo opaziti. To ni čudno, ker so skoro brez izjeme bile razstavljene slike že stoječih zgradb. Sicer je pa treba reči, da je razstava vzbujala vtis, kakor da sodobno češkoslovaško stavbarstvo še ni izdelalo svojstvenega značaja, temveč da je dobra eklektična slika sosednjih arhitektur. Posebno moderna nemška, pretirano utilitaristična arhitektura, je vidno vplivala na češkoslovaške stavbenike. Ta nedostatek svojevrstne narodnostne, oziroma pokrajinske izrazitosti tembolj preseneča, če se spomnimo na visoko stavbinsko tradicijo, ki je na Češkem v gotski in baročni dobi rodila nenavadno sijajno in čisto individualno označene umotvore. Zdi se, da je ta vez s preteklostjo prekinjena — od tod neorganski, kozmopolitski značaj češkoslovaške stavbinske umetnosti naših dni.

Avtorji razstavljenih del še žive vsi, razen slovitega Jana Kotěre, ki je pred petimi leti umrl. Kotěra je vodilna osebnost v češki predvojni arhitekturi in je vzgojil celo vrsto učencev. Razstavljena dela iz mlajših let ga predstavljajo kot tipičnega secesionista, ki v slikovitosti in zunanjem okrasju skuša doseči samosvoj izraz. Med ostalimi sta najjačji osebnosti arhitekta Josip Gočár in Pavel Janák. Prvi je zelo samoroden duh, resnično moderen tvorec z bogato domišljijo, ki praktično-tehnične plati svojih zgradb ne pretirava v škodo estetskega učinka (praška državna galerija in gimnazija v Kraljevem Gradcu). Posebno je zanimiva ureditev Husovega trga, kjer je podal klasičen vzgled moderne rešitve problema gradnje mest. Janák je enako odlični graditelj mogočnih mostov (praški Hlavkov most s šturšovimi skupinami), udobnih družinskih hiš in okusnih notranjščin (v praškem posloju škodovih zavodov). Zelo posrečene interieurje je izvršil Ladislav Machoň, ki v svojih umetnostno-obrtnih izdelkih dosega zelo visoko stopnjo odličnosti. Med drugimi se še odlikujejo po osebnem pojmovanju Otakar Novotný, Kamil Roškot in Arnošt Wiesner. Tehnično zanimivi so načrti mostov Vlastislava Hofmana.

Nekoliko monotono zbirko bi bilo zelo poživilo, če bi bili prireditelji slikam arhitektonskih del pridružili še zbirko del notranje dekoracije in pa stavbne plastike, ki je med Čehi zelo visoko razvita. Posamezni primeri štursovih, Gutfreundovih in Kafkovih kiparskih kompozicij so ta sloves potrdili.

Razstavni katalog (natisnjen v Pragi), bi bil v jezikovnem oziru zaslužil vsaj malo več pažnje. Kdo naj vé, kaj je to «Deželna uradnica splošn. pokojn. zavoda»?

K. D.

A. Blokovi «Dvanajst». — Pisati o Blokovi «Dvanajst» bi značilo načeti predolgo poglavje. Bolje bi bilo morda: «A. Blok med revolucijo», kjer bi se podale samo temeljne ugotovitve. A ne maram, da bi se mi — kakor je navada — očitala ta ali ona politična preodzetost. Zato ugotavljam takoj, da so «Dvanajst» — kljub vsem hudim sporom o «pravem pomenu» — največje rusko

pesniško delo iz revolucijskih let. Mene osebno se globlje dojmijo samo še M. Vološinovi «Gluhonemi Besi», v katerih se je avtor dvignil nad prejšnjo, zdaj neprimerno izumetničenostjo, ki pa nikakor niso tako znani kakor Blokovi «Dvanajst», ki so menda prevedeni v vse svetovne jezike. Revolucijski vihar je izrval z drugimi prenežnimi rastlinami tudi Blokovo predvojno simbolistično romantiko. Ta je ostavila sicer v «Dvanajstih» mnogo odmevov, ki pa jih tu ne morem naštevati. Vsekakor je zaslovel pesnik šele potem, ko je ubral strune nanovo: poprej so ga občudovali samo maloštevilni izvoljenici. Vzlic temu mora literarna zgodovina vpostaviti most, ki bo vezal obe dobi. Blokov razvoj ni bil harmoničen, a bil je nujen, globok. Prva revolucija iz leta 1905. je pesnika sprva zanimala, potem pa se je naveličal «liberalnih besed». Skeptični in obupani pevec nerealne, nedosegljive «Prekrasne dame» je ostal ravnodušen in sam. «Množica vpije — jaz pa sem neskončno hladen. — Množica zove — jaz pa sem negibno nem.» (Zbrani spisi I. Slovo, Berlin, 1921.) Rusko življenje je «polno podlosti». Toda Rusija je vendar «edini kraj, kjer je mogoče živeti». (Pisma sorodnikom, Academia, Petrograd, 1927.) Tedaj se je Blok vrnil iz Evrope in v tisti dobi so nastale v ruski liriki edinstvene mistično-domovinske pesmi o «Rusiji — moji ženi»: «Beraški moj domači kraj — kaj od mene hočeš? — Ti bedna žena moja, kaj — tako brezupno jočeš?» Ni treba smatrati Blokovega strastnega nacionalizma iz prvih vojnih let za brezpomembno epizodo. Lirični trilstniki «Kulikova Polja»* še obujajo spomine na Solovjova: «tihi ruski stan» reši Evropo «krivookih Azijatov». A po revoluciji, po splošnem razočaranju v sebični Evropi piše Blok «Skite», kjer grozi zapadu: «da, Skiti smo, da, Azijati smo — s poševnimi, pohlepni očmi». A navidezen prelom nikakor ne pomeni samo «uskoštvá», kakor hoče Ivanov-Razumnik (v predgovoru k berlinski izdaji, založba Skifi). Blok ni bil nikoli med onimi, ki pojó zdaj «ex oriente lux». Tudi «Dvanajst» so vsi v poletu in ne nudijo nobene notranje enotnosti. Poleg nekdanje, trdno zasidrane svete Rusije je tukaj druga — krvava, brezbožna. A njena vinjena podivjanost je polna strahu pred pretečo nevarnostjo. Teh dvanajst «apostolov» so na vse pripravljeni, nimajo nobenega usmiljenja — in vendar korakajo v temo, so samo igračke v rokah neznane Usode. Kje je zmisel te simbolične dvomiselnosti? Blok je predvsem lirik. Njegova proza je nezanesljiv vodnik: v njej pogrešamo besedne godbe, Blokove vedno dvojne slike. Vendar je značilno, da se je spomnil pesnik v teh letih «pozabljene strani zgodovine svetovne revolucije» in spisal knjigo o «rimskem boljševisku» (Katilina. Založba Alkonost, Petrograd, 1921.), ki je hotel «pognati v zrak zatohli stari svet», da bi vpostavil drugega, «neumljivega, a novega». — «Veter se ne dviga na željo posameznika. Veter samo je dvignil Katilino.» V drugi knjigi (Rusija in inteligenca, Skifi, Berlin, 1921.) prosi Blok: «Ne verujte nikomur od nas, verujte onemu, kar pride za nami.» Treba je samo «poslušati z vsem telesom, z vso zavestjo ono veliko godbo bodočnosti, katere zvoki so napolnili zrak. Ne smete iskati posameznih cvilečih, pogrešnih not v veličastnem rjoenju in zvonjenju svetovnega orkestra... Sramota je plakati!» Pesnik se v tem zanosu ni menil za človeško dramo med revolucijo. (Primerjaj zanimive spomine Remizova «Ognjena Rusija» v «Poslednjih Novostjah», Pariz, 3. decembra 1921.) In vendar ne smemo smatrati Blokovega epa za navadno boljševisko veroizpoved, kakor so to storili njegovi sodobniki. (O tem piše n. pr. ogorčeno Balmont v

* Na tem kraju so prizadeli leta 1380. Rusi prvič po dolgem robstvu usoden poraz Tatarom.

«Zvenu», Pariz, 19. marca 1923.) Ljubitelji poezije so upravičeni zaklicati «roke proč!» ljubiteljem revolucije, ki si laste «Dvanajst». Boljševiki niso nikoli bili navdušeni za poemo. Blok sam je njih žrtev. Umrli je mlad sredi neuspešnih poizkusov, da bi dobil potno dovoljenje za odhod v inozemstvo, podlegel je trdemu življenju in duševni osamelosti. Revolucija ga je razočarala in veliko je trpel pod sovjetsko cenzuro. V zadnjem pismu, začetkom junija leta 1921., se je kesal, da je spisal poemo. «Krvava megla mi je zastrla — neumorne možgane. — Nisem izgubil vida, a postajal sem vedno bolj slep — in se potapljaj v oceanu plašnih misli. Poprej dvanajst — potem še in še, cela jata — smrdljivih, umazanih psov — okrvavelih, nesramnih in brezlikih... — Blaga Mati Marija — bodi z nami, da izginejo peklenščki. — Na robu gomile te molim. — Pridi in ustavi moritev!» («Rulj», Berlin, 1. oktobra 1921.) Ta obupni predsmrti kes ni bil potreben! Literarna zgodovina more ugotoviti, da se razočarani pesnik ni nikoli pregrešil zoper nje edino veljavno merilo, to je, lastno iskrenost. Ni treba obračati sem in tja tega za ozkosrčno kritiko tako «nepričakovanega» zaključka: Krista v belem venčku iz vrtnic. Dobrosrčni Korolenko je po nepotrebnem smatral Krista za «dokaz boljše-viških simpatij», prizor, ki pokvari «verno in strašno sliko». (Jablonovski. Roža in križ, v istem «Rulju» leta 1921.) Ali ne strelja dvanajstotica po tem za krogle nedosegljivem, nevidnem Kristu? Blok sam je brezpomočno odgovarjal ljudem, ki so silili vanj z vprašanjem: odkod pride Krist?: «Ne vem, vidim Ga, a čemu je zraven — ne vem!» Isto je bilo z mnogimi pesniki vseh dob in narodov, od Platonovih časov do zdaj. Blokova poema je težka naloga za prevajalca radi izredno točnega in raznovrstnega ritma, ki tvori bistveni del vsebine in se mora izgubiti v prevodu. Toda umetniški realizem in pre-roški, nravstveni zmisel poeme govori tudi v prevodu. *P r e o b r a ž e n s k i j.*

Dr. Puntarju v odgovor. V 5. številki letošnjega Doma in Sveta stresa dr. Josip Puntar svojo jezo name, ker sem se drznil v «Razpravah» oporekati nekaterim njegovim trditvam in nazorom o tako zvani arhitektoniki in simetriji v stari klasični poeziji. Ko bi mogel pisati tako sirovo, kakor piše dr. Puntar v DS, ki me v zeleni jezi naziva «poklicnega moža, avtoriteto naše univerze» itd., bi mu lahko na prav tako neotesan način, kakor on, povedal, da me moja kvalifikacija vsaj toliko upravičuje, posegati v predmete svoje stroke, kakor druge, ki nimajo zadostne kvalifikacije za stroko in ki bi se jim bolj prilegala ne podčrtana, temveč z vprašajem opremljena «avtoriteta».

S psovanjem ne bomo ničesar dosegli; dr. Puntar bo bolje storil, če preboli svojo jezo in potem trezno in dostojno poskusi ovreči, kar mu na mojih «mnjenjih» ni všeč. Puntarjevo, znanstvenika nedostojno pisarjenje na DS-ovih platnicah označuje že začetni stavek, iz katerega takoj uvidiš, koliko je ura bila! Piše namreč: «V 4. zvezku Razprav, ki jih je pravkar poslalo v svet Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani (b r e z o z n a č e n e g a o d g o v o r n e g a u r e d n i š t v a) je priobčil» itd.

Dr. Puntar govori o «pobudi prof. Kidriča» za mojo razpravo v tonu, kakor bi govoril o črevljarju, ki mu dá gospod Puntar čevlje ukrojit.

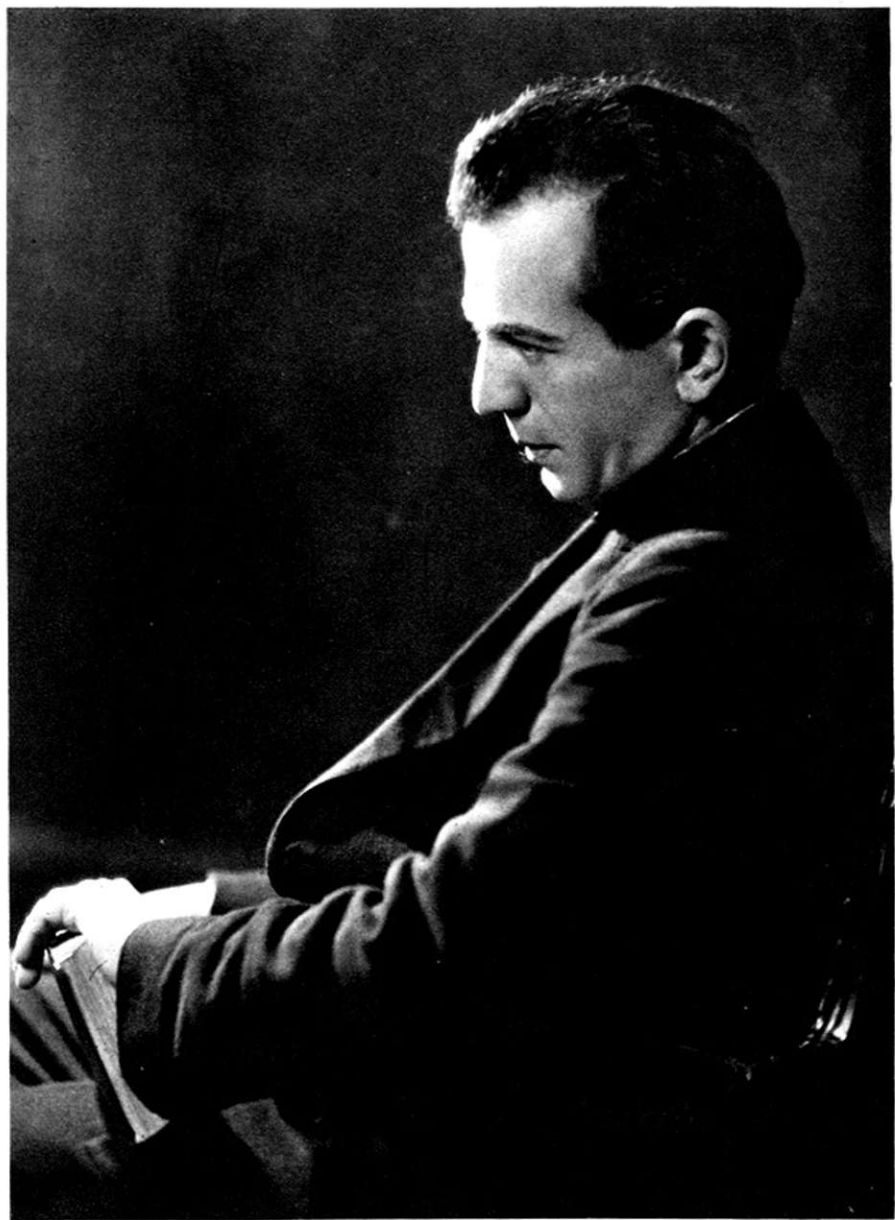
Užaljeno pravi dr. Puntar: «Vse, kar sem v «Zlatih črkah» leta 1911. poslal v svet, naj bi bila — ničeva stvar.» Ne vse, prijatelj, gotovo pa je ničevega mnogo tudi brez moje razprave! Vse svoje trditve, ki nasprotujejo Puntarjevimi, sem podprl z dokazi. Tudi Puntar je dokazoval, a delal je silo tekstu in je postuliral v tekst nekaj, česar ni, dočim sem jaz raziskaval dotične pesmi, kakršne so v resnici (prim. le «žarišče» Puntarjeve teorije Tib. II/5!).

Po Puntarjevem »prepričanju« mora izraz »mnenje« izginiti iz vsake znanstvene razprave, kajti vse, kar dr. Puntar pove, trdi, dokazuje, je »dognano dejstvo«; Bog obvari, da bi se še kdo kdaj v bližnji ali daljni bodočnosti drznil ta njegova »dejstva« kakorkoli pretresati. Puntar pravi, da sem o razdelitvi Tibullove elegije II/3 izrazil samo »mnenje«, a da »mnenje« ne more prepričati. Ker se ne čutim nezmotljivega, sem pač zapisal, da se dá omenjena elegija, če jo že moramo razdeljevati, po mojem mnenju razdeliti tako, kot sem jo razdelil, kdo drugi bi jo mogel razkosavati še naprej, nikdar pa ne bo nihče pričaral vanjo stvari, ki jih ni, ki pa so za Puntarjevo sveto sedmico potrebne, ker moraš k šestim stvarjem dobiti še eno, da jih bo sedem. — Če pravi dr. Puntar, da se mu ne izplača znanstveno razglabljanje z avtoritetami, ki operirajo s svojimi mnenji, naj vé, da rabijo celo največji učenjaki besedo »mnenje« često iz skromnosti, ker si ne domišljajo, da sede na arhitektonskem prestolu nezmotljivosti. Znanstveno metodo in izražanje kritizirati je pač malo upravičen avtor »Zlatih črk«, ker so le-té vzor nemetodičnega, razblinjenega, neužitnega znanstvenega razpravljanja.

Kakor tu in tam v »Zlatih črkah«, tako citira dr. Puntar tudi na DS-ovih platnicah po načinu, o katerem pravijo, da se dá s citati iz sv. pisma dokazati, da ni Boga. Pravi namreč: »...da so dali za razpravo povod spisi o tako zvani sedmorični arhitektoniki Prešernovih pesmi in da je prof. Bradač imel že davno svoje nazore o tem vprašanju v splošnem utrjene.« Iz teh Puntarjevih besed bi vsakdo sklepal, da trdim, da sem imel že davno utrjene svoje nazore o arhitektoniki Prešernovih pesmi. Tega pa v resnici ne trdim in nisem nikoli trdil, temveč v moji razpravi je rečeno: »Ker se nekateri pri tem vprašanju (scil. pri vprašanju o tako zvani sedmorični arhitektoniki Prešernovih pesmi) pozivajo na arhitektoniko v antični poeziji, sem imel za primerno, da pogledam, četudi sem imel že davno svoje nazore o tem v splošnem utrjene, natančneje, kako je v stari klasični poeziji 1.) s sedmorično kompozicijo, 2.) s simetrijo ali celo matematično točno simetrijo.« Torej ne o arhitektoniki Prešernovih pesmi, temveč o arhitektoniki in simetriji v antični poeziji sem imel že davno svoje nazore utrjene, in sicer sega ta utrjenost (besede dr. Puntarja) precej daleč nazaj od 1911. do 1924./25., v dobo mojih vseučiliških študij na Dunaju, ki sem jih dovršil z letnim semestrom 1910. Tovariši, ki so poslušali na Dunaju prof. Armina in prof. Radermacherja, se gotovo spominjajo, da sta se ta dva učenjaka prav pogosto doteknila tega vprašanja ter odklanjala za svojo osebo arhitektoniko in simetrijo v Puntarjevem zmislu. Jaz se v svoji razpravi Prešerna niti dotaknil nisem; meni je šlo za antično poezijo in tu smem govoriti tudi jaz vsaj s toliko upravičenostjo kot dr. Puntar. Če pravi končno dr. Puntar ironično, da sta z mojo »razpravo« »postavljeni v kot dve v svetu znani avtoriteti, profesor Walzel in prof. Winter«, je to le Puntarjevo izmikanje — on se morda čuti »v kot postavljenega«, a če se čuti, mu ni pomoči, vé pa naj, da je odbilo vsemu napredku, ako se za vedno ustavimo tam, kjer je zakoličila svoj nazor kaka »v svetu znana avtoriteta«.

Toliko nevljudnega odgovora na znatno nevljudnejši napad dr. Puntarja! Ako pa bo dr. Puntar na spodoben način hotel znanstveno polemizirati in iskati ne le »svete sedmice«, ampak tudi sveto resnico, sem vedno pripravljen na — sodelovanje.

Fr. Bradač.

Гаврилов